

**JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA**

KATEDRA PEDAGOGIKY A PSYCHOLOGIE

**SEXUÁLNÍ VÝCHOVA NA ZÁKLADNÍ
ŠKOLE**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

ČESKÉ BUDĚJOVICE 2013

Vedoucí diplomové práce:

PhDr. Marta Franclová

Autor práce:

Kateřina Čechurová

AJ-FJ/ZS

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě, elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Klukách dne

Kateřina Čechurová

podpis

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala PhDr. Martě Franclové za její pomoc při psaní této diplomové práce, za cenné rady, trpělivost a vstřícnost. Dále mé díky patří i celé mojí rodině a všem mým nejbližším, kteří mi byli vždy oporou a za každých okolností se snažili mi pomoci a případně zvednout náladu.

ANOTACE

Tématem mé diplomové práce je problematika sexuální výchovy na základní škole. Hlavním cílem této práce je analyzovat kurikulární dokumenty určené pro české školství a zejména dostupnou literaturu, která by mohla být nápomocná učitelům na základní škole při výuce sexuální výchovy.

Diplomová práce se skládá ze dvou částí – části teoretické a části výzkumné. V první kapitole teoretické části se nejprve zabývám otázkou, proč je vůbec sexuální výchova důležitá. Poté navazují podkapitolami věnovanými obecným definicím a principům sexuální výchovy. V druhé kapitole se věnuji Národnímu programu rozvoje vzdělávání v ČR, neboli Bílé knize a zakončení sexuální výchovy právě v tomto kurikulárním dokumentu.

V druhé, výzkumné části této diplomové práce se zabývám analýzou dalšího kurikulárního dokumentu Rámcového vzdělávacího programu a jeho aktualizací pro rok 2013 z pohledu sexuální výchovy. Další bod ve výzkumné části tvoří vyhledání a primární analýza dostupné literatury z Internetových souborných katalogů. Posledním bodem je analýza šesti vybraných titulů z pohledu jejich didaktické vybavenosti a následné vyhodnocování výsledků.

Klíčová slova:

sexuální výchova na ZŠ, sexuální výchova v kurikulárních dokumentech, Národní program rozvoje vzdělávání, Rámcový vzdělávací program

ABSTRACT

The topic of my thesis is the issue of sex education in primary school. The main objective of this work is to analyze the curricular documents specified for Czech Education and especially to analyze the literature that could be helpful elementary school teachers to teach sex education.

The thesis consists of two parts – theoretical part and research. In the first chapter of the theoretical part I am dealing with the question of why sex education is important. Then I continue with sub-chapters dedicated to general definitions and principles of sex education. The second chapter is devoted to the National Programme of Development of Education or the “Bílá kniha” and to how sex education is stipulated in this curricular document.

In the second practical part of this thesis I am dealing with the analysis of another curricular document - Framework Education Programme (for Elementary Education) and its updates for 2013 from the perspective of sex education. Primary analysis of literature which is available from online catalogs forms another point in the research. The last point is the analysis of six selected titles from the perspective of their didactic facilities and subsequent evaluation.

Key words:

sex education in primary school, sex education in curricular documents, National Programme of Development of Education, Framework Education Programme

OBSAH

| | |
|--|-----------|
| ÚVOD | 5 |
| TEORETICKÁ ČÁST | 6 |
| 1 SEXUÁLNÍ VÝCHOVA – OBECNÉ DEFINICE | 6 |
| 1.1 PROČ JE SEXUÁLNÍ VÝCHOVA DŮLEŽITÁ? | 6 |
| 1.2 VYMEZENÍ POJMU SEXUÁLNÍ VÝCHOVA..... | 7 |
| 1.3 OBSAH SEXUÁLNÍ VÝCHOVY | 9 |
| 1.4 PRINCIPY SEXUÁLNÍ VÝCHOVY | 11 |
| 1.5 CÍLE SEXUÁLNÍ VÝCHOVY..... | 14 |
| 1.6 ROLE ŠKOLY V SEXUÁLNÍ VÝCHOVĚ | 15 |
| 2 SEXUÁLNÍ VÝCHOVA VE STÁTNÍM KURIKULÁRNÍM DOKUMENTU V „BÍLÉ KNIZE“ | 17 |
| 2.1 BÍLÁ KNIHA (NÁRODNÍ PROGRAM ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ V ČESKÉ REPUBLICE)..... | 17 |
| VÝZKUMNÁ ČÁST | 21 |
| 3 ANALÝZA RÁMCOVÉHO VZDĚLÁVACÍHO PROGRAMU PRO ZÁKLADNÍ VZDĚLÁVÁNÍ (RVP ZV) Z POHLEDU SEXUÁLNÍ VÝCHOVY | 21 |
| 3.1 RVP ZV 2010 | 22 |
| 3.1.1 CÍLE ZÁKLADNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ..... | 22 |
| 3.1.2 KLÍČOVÉ KOMPETENCE..... | 22 |
| 3.1.2.1 Kompetence k učení..... | 23 |
| 3.1.2.2 Kompetence k řešení problémů..... | 23 |
| 3.1.2.3 Kompetence komunikativní | 24 |
| 3.1.2.4 Kompetence sociální a personální | 25 |
| 3.1.2.5 Kompetence občanské..... | 25 |
| 3.1.3 VZDĚLÁVACÍ OBLASTI..... | 26 |
| 3.1.3.1 Člověk a jeho svět | 26 |
| 3.1.3.1.1 Charakteristika vzdělávací oblasti..... | 26 |

| | | |
|------------|--|-----------|
| 3.1.3.1.2 | Cílové zaměření vzdělávací oblasti | 27 |
| 3.1.3.1.3 | Učivo | 28 |
| 3.1.3.1.4 | Očekávané výstupy – 1. období (1. -3. ročník)..... | 28 |
| 3.1.3.1.5 | Očekávané výstupy – 2. období (4. – 5. ročník) | 29 |
| 3.1.3.2 | Člověk a zdraví | 29 |
| 3.1.3.2.1 | Charakteristika vzdělávací oblasti..... | 29 |
| 3.1.3.2.2 | Cílové zaměření vzdělávací oblasti | 30 |
| 3.1.3.2.3 | Očekávané výstupy – 2. stupeň | 31 |
| 3.1.3.2.4 | Učivo | 32 |
| 3.1.4 | DOPLŇUJÍCÍ VZDĚLÁVACÍ OBORY | 33 |
| 3.1.4.1 | Etická výchova | 33 |
| 3.1.4.1.1 | Charakteristika vzdělávacího oboru..... | 33 |
| 3.1.4.1.2 | Učivo – 1. stupeň..... | 34 |
| 3.1.4.1.3 | Učivo – 2. stupeň..... | 35 |
| 3.2 | RVP ZV 2013 | 35 |
| 3.2.1 | ZMĚNY V RVP ZV PRO ROK 2013 | 36 |
| 3.2.1.1 | Vzdělávací oblast – Člověk a jeho svět..... | 36 |
| 3.2.1.1.1 | Člověk a jeho zdraví – očekávané výstupy – 1. období..... | 36 |
| 3.2.1.1.2 | Učivo | 37 |
| 3.2.1.2 | Vzdělávací oblast – Člověk a zdraví..... | 37 |
| 3.2.1.2.1 | Cílové zaměření vzdělávací oblasti | 37 |
| 3.2.1.2.2 | Výchova ke zdraví – očekávané výstupy 2. stupeň | 37 |
| 3.2.1.2.3 | Učivo | 38 |
| 4 | <u>ANALÝZA DOSTUPNÉ LITERATURY TÝKAJÍCÍ SE SEXUÁLNÍ VÝCHOVY.....</u> | 39 |
| 4.1 | VYHLEDÁVÁNÍ V SOUBORNÉM KATALOGU JIB – JEDNOTNÁ INFORMAČNÍ BRÁNA..... | 40 |
| 4.2 | VYHLEDÁVÁNÍ V DATABÁZI NÁRODNÍ KNIHOVNY ČR | 42 |
| 4.3 | PRIMÁRNÍ ANALÝZA VYHLEDANÝCH TITULŮ..... | 44 |
| 4.3.1 | KNIHY PRO DOSPÍVAJÍCÍ..... | 44 |
| 4.3.2 | ENCYKLOPEDIE PRO DOSPÍVAJÍCÍ..... | 44 |
| 4.3.3 | PŘÍRUČKY PRO RODIČE | 44 |
| 4.3.4 | METODICKÉ PŘÍRUČKY PRO UČITELE..... | 45 |
| 4.3.5 | PUBLIKACE PRO POMOC SE SEXUÁLNÍ VÝCHOVOU PRO ZNEVÝHODNĚNÉ | 45 |
| 4.3.6 | SBORNÍKY Z CELOSTÁTNÍCH KONGRESŮ K SEXUÁLNÍ VÝCHOVĚ | 45 |

| | | |
|------------|---|-----------|
| 5 | <u>ANALÝZA ŠESTI KONKRÉTNÍCH TITULŮ V RÁMCI SEXUÁLNÍ VÝCHOVY</u> | 46 |
| 5.1 | PREZENTACE VYBRANÝCH TITULŮ | 47 |
| 5.2 | VÝZKUMNÁ METODA | 48 |
| 5.2.1 | MĚŘENÍ DIDAKTICKÉ VYBAVENOSTI UČEBNIC | 48 |
| 5.2.2 | INSTRUKCE PRO MĚŘENÍ DIDAKTICKÉ VYBAVENOSTI UČEBNIC | 49 |
| 5.2.3 | STRUKTURNÍ KOMPONENTY UČEBNICE – SEZNAM | 49 |
| 5.3 | VÝZKUM KONKRÉTNÍCH TITULŮ | 51 |
| 5.3.1.1 | Výpočet koeficientů jednotlivých knih | 51 |
| 5.3.1.2 | Vyhodnocování výpočtů | 53 |
| | <u>ZÁVĚR</u> | 56 |
| | <u>POUŽITÁ A CITOVANÁ LITERATURA</u> | 58 |
| | KNIŽNÍ PUBLIKACE: | 58 |
| | PUBLIKACE V ELEKTRONICKÉ FORMĚ: | 59 |
| | INTERNETOVÉ ZDROJE | 59 |
| | <u>PŘÍLOHY</u> | 60 |
| | SEZNAM PŘÍLOH | 60 |
| | PŘÍLOHA I. - ARCHY K JEDNOTLIVÝM KNIHÁM | 61 |

ÚVOD

Sexuální výchova je již několik let velmi diskutovaným tématem. Existuje mnoho rozdílných názorů jak v řadách odborníků tak i veřejnosti.

Sexuální výchova by měla začínat v rodině a pokračovat ve školním institutu, kde roli informátora převezme pedagog. Bohužel je toto téma v našich poměrech dosti tabuizováno a v rodinách je často zakázáno se o něm byť jen zmínit. Často se také stává, že by rodiče rádi své dítě zasvětili do těchto informací, ale neví jak.

Zvídavost dětí je nekonečná a ony se nespokojí s pouhým konstatováním: „Na to jsi ještě moc malý“. Tím pádem se k dětem informace o sexualitě dostávají z jiných zdrojů, jakými jsou v první řadě vrstevníci, poté Internet, časopisy atp. Ale dítě by při získávání nových informací mělo být někým vedeno a usměrňováno, zejména co se týče sexuality. Na internetových stránkách i v jiných informačních médiích jsou děti konfrontovány se sexem jako takovým bez nějakého prožitku. Role rodiče nebo učitele tkví v tom, aby mu vysvětlili, že sex není jen o pohlavním styku, ale že jde zejména o hluboce emočně prožívaný vztah.

Zavádění sexuální výchovy do škol je velkým krokem vpřed k informovanosti našich dětí a předcházení nechtěného těhotenství nebo nákazy pohlavně přenosnými nemocemi. Bohužel se i na této frontě setkáváme s nezdaty pedagogů, kteří nevědí, jak by měli sexuální výchovu pojmout, jelikož to není samostatný předmět, ale průřezové téma.

Příručka „Sexuální výchova- vybraná témata“ vydaná v roce 2009 předními odborníky na sexuální výchovu a na sex obecně vyvolala velkou vlnu nevole hlavně v řadách konzervativců a zejména ve Výboru na obranu rodičovských práv. Vysvětlením odmítnutí a zakázání této příručky ve škole je zřejmě to, že nikdo podepsaný na petici nepochopil, že nešlo o učebnici pro žáky, ale o první zdařilý pokus o příručku pro učitele, která by mohla právě bezradným učitelům pomoci, jak na sexuální výchovu.

V této diplomové práci je mým prvotním cílem nejprve definovat a přiblížit sexuální výchovu obecně. Dále bych se chtěla zabývat zakotvením sexuální výchovy v kurikulárních dokumentech pro české školství, jakými jsou Bílá kniha a Rámcový vzdělávací program. Výstupem této práce bude analýza použitelnosti vybraných knih a příruček, které si může každý pedagog koupit, nebo zapůjčit v knihovně, a které by mu měly pomoci při organizování sexuální výchovy v jeho třídách. Budu analyzovat použitelnost a didaktickou vybavenost titulů a jejich pomoc při vyučování. Ráda bych pomohla učitelům se s jejich nesnadným úkolem a bezradností vypořádat.

TEORETICKÁ ČÁST

1 SEXUÁLNÍ VÝCHOVA – OBECNÉ DEFINICE

1.1 PROČ JE SEXUÁLNÍ VÝCHOVA DŮLEŽITÁ?

Prof. Petr Weiss v předmluvě pro publikaci „Sexuální výchova“ (2003) od Mgr. Lenky Šilerové uvedl mnoho zajímavých myšlenek a kladů sexuální výchovy a zdůraznil i její důležitost. Ráda bych se proto v následujících odstavcích inspirovala jeho slovy.

Hlavními argumenty odpůrců sexuální výchovy je tvrzení, že je neúčinná a zodpovědná za větší sexuální zvědavost dospívajících nebo dokonce za dřívější zahájení sexuálního života. Podle výzkumů je ale opak pravdou.

Výsledky studií potvrzují, že žáci, kteří prošli sexuální výchovou, zpravidla oddálili věk prvního styku, začali zodpovědně užívat antikoncepci a dodržovali zásady bezpečnějšího sexu. Důležitou informací je také to, že země s otevřenou sexuální výchovou jsou současně zeměmi s nejnižším výskytem těhotenství dospívajících a s nejnižší potratovostí. Naproti tomu státy s nepřátelským postojem k sexuální výchově patří v těchto ukazatelích k nejhorším. Souhrnná zpráva Světové zdravotnické organizace současně potvrdila, že přístup k poradenství a k antikoncepci nevedl k častější nebo zvýšené sexuální aktivitě dospívajících.

Důležitým úkolem sexuální výchovy je také ochrana dětí před předčasnou sexualizací a sexuální traumatizací. Bohužel výzkumy v ČR prokazují, že téměř každá desátá žena a 7% českých mužů bylo v dětství sexuálně zneužito dospělou osobou. Téměř v polovině případů bylo toto zneužití spácháno příbuzným (většinou otcem či nevlastním otcem). Důležitým ukazatelem je i to, že incest se odehrává ve většině případů v rodinách, kde se o sexu nemluví, kde je tabuizován, případně je prezentován jako něco „nečistého“. Jisté je, že lidé vyrůstající v takovémto prostředí trpí v dospělosti sexuálními poruchami, depresemi a jinými problémy v partnerském životě. (ŠILEROVÁ 2003, str. 7)

PhDr. Josífková ve své publikaci uvádí také několik závažných důvodů, které vedou k nezbytnosti sexuální výchovy v našich školách i v rodinách:

- Sexualita je nezbytnou a důležitou stránkou osobnosti člověka. Porozumění této stránce může vést k rozvinutí sexuálního chování, přispívajícího k celistvému rozvoji osobnosti.
- Děti dospívají daleko rychleji, než tomu bylo dříve. Naproti tomu se profesní příprava prodlužuje a tím pádem i ekonomická nezávislost a sociální zralost. Přitom se doba prvního sexuálního styku posouvá stále více do mladšího věku. Je proto

žádoucí, aby dítě nezakládalo rodinu ve věku, kdy ještě není schopné se o ni postarat. Úkolem sexuální výchovy je tedy rozvíjet zodpovědné formy sexuálního chování, včetně jeho oddálení a využití antikoncepce.

- V poslední době se stále více manželských párů rozvádí a klesá tím i stabilita rodiny. Stále více dětí nemůže získat v rodině vhodné vzory pro partnerský život a rodičovství. Právě proto je nezbytné sexuální výchovu zavést do institucí, aby jí prošly i děti, kterým doma chybí.
- V dnešní době dochází k větší sexuální nevázanosti (častější střídání partnerů, větší hrozba sexuálně přenosných chorob a AIDS). Sexuální výchova má tedy za úkol zajistit poučení v této oblasti.
- Podle současných průzkumů jsou děti často vystavovány sexuálnímu násilí, týrání a zneužívání. Poučení v sexuální výchově může pomoci rozvíjet vhodné sexuální chování, které by mohlo zabránit zneužití dítěte. Dítě by mělo vědět, kde hledat pomoc a oporu ve složitých situacích. (JOSÍFKOVÁ 2001, str. 45)

Z těchto informací je zřejmé, že sexuální výchova je nezbytnou součástí jak výchovy v rodině, tak i kurikula ve škole. Je velice důležité chránit zdraví dětí a žáků a to je zejména úkolem sexuální výchovy.

1.2 VYMEZENÍ POJMU SEXUÁLNÍ VÝCHOVA

Vymezení pojmu sexuální výchovy není vůbec jednoduché. Existuje několik pojetí a definic. Jedná se o vzdělávací předmět, který není zakotven jako samostatný předmět, ale protkáva školní kurikulum v několika předmětech, které jsou tematicky propojené. V následujících odstavcích bych ráda zmínila definice sexuální výchovy předními odborníky a organizacemi:

doc. PhDr. Vladimír TÄUBNER, CSc.

„Sexuální výchova je nedílnou součástí výchovy, zvláště pak výchovy mravní. Je základním předpokladem vyváženého a harmonického rozvoje dítěte a mladých lidí, kteří se připravují na život v dospělosti.

Sexuální výchova má své konkrétní cíle, které vycházejí především z věkových a individuálních zvláštností vychovávaných a respektují konkrétní historické společnosti a také ideové rozdíly v různých regionech.

Sexuální výchova má své specifické výchovné prostředky a metody. Tyto prostředky a metody vycházejí z obecných pedagogických prostředků a metod, které svým specifickým

způsobem reagují na obsah sexuální výchovy a na osobnost dítěte a žáka.“ (TÄUBNER 1996a, str. 5)

doc. PhDr. PaedDr. Kamil JANIŠ, CSc.

„Sexuální výchova působí vždy jako kultivátor významných a determinujících bazálních motivů lidského jedince. Pro sexuální výchovu je nesmírně důležité i odlišné vnímání sexuality z pozice žen, které má jinou dimenzi a povahu, než vnímání shodného objektu z pozice mužů. U jednotlivých pohlaví stojí sexualita na rozdílném stupni životních hodnot, což se transparentně promítá i do celkové koncepce sexuální výchovy.

Sexuální výchovu můžeme pojímat v širším slova smyslu, a to jako jednu z nedílných složek globální (celistvé) výchovy, jednak v užším slova smyslu, jako samostatný vyučovací předmět se shodným názvem. V nejširším slova smyslu je sexuální výchova chápána jako cílevědomé a záměrné působení na tuto složku osobnosti, která souvisí se sexuálním pudem pojímaného také v nejširším slova smyslu, protože i samotná lidská sexualita představuje určitý faktor osobnosti, který lze výchovou pozitivně ovlivnit.“ (JANIŠ, MARKOVÁ 2007, str. 13-14)

Světová zdravotní organizace (World Health Organization - WHO)

„Podstatu a cíle sexuální výchovy tvoří vše, co přispívá k výchově celistvé osobnosti, schopné poznávat a chápat sociální, mravní, psychologické a fyziologické zvláštnosti jedinců podle pohlaví a díky tomu zformovat optimální mezilidské vztahy s lidmi svého i opačného chování“. (JANIŠ, MARKOVÁ 2007, str. 12)

Mezinárodní federace plánovaného rodičovství (International Planned Parenthood Federation - IPPF)

„Hlavním cílem školní výchovy je připravit mladé lidi pro život v dospělosti a pro jejich role ve společnosti. Jestliže sexualita, manželství a rodinný život jsou důležitým prvkem v životě většiny obyvatelstva, potom zcela jistě je logickou a nutnou povinností školy připravit mladé lidi i pro tuto oblast. Sexuální výchova musí být pokládána za jednu část celkové školní výchovy, která zprostředkovává dětem a mladým lidem informace nutné, aby byli schopni vytvořit si správný názor, úsudek i postoje.“ (JANIŠ, MARKOVÁ 2007, str. 12)

PhDr. Jitka JOSÍFKOVÁ

„V současné době se autoři liší svým vymezením sexuální výchovy. Obecně existuje pojetí, v němž je sexuální výchova ztotožňována pouze s poučením o biologických a medicínských aspektech lidské sexuality. Zde jde zejména o poučení o pohlavních orgánech

a jejich hygieně, o procesu rozmnožování a popis sexuálních technik. V tomto pojetí chybí aspekty psychologické (zejména citová rovina) a sociální.

V dalším pojetí je sexuální výchova součástí výchovy k manželství a rodičovství a součástí výchovy ke zdraví a výchovy globální. Přináší poučení o výběru partnera, mezilidských vztazích, manželství, úlohách a fungování rodiny, výchově a vývoji dětí. Poučení se dále týká i pohlavního dospívání, nejrůznějších aspektů lidské sexuality, jejího významu, projevů, forem, rizik a možností jejího snižování.“ (JOSÍFKOVÁ 2001, str. 45-46)

Na konci tohoto výčtu definic bych ráda shrnula, k čemu jednotliví autoři došli. Každá tato definice je pojmána trochu jiným způsobem, nicméně se v mnohých informacích shodují.

Všichni autoři a organizace se přímo nebo nepřímo shodují na tom, že sexuální výchova je velmi důležitá a je předpokladem pro celistvý rozvoj osobnosti a následně pro rozvoj mezilidských vztahů.

Janiš navíc podotýká, že by se měl brát ohled na rozdílnosti pohlaví, protože podle jeho názoru by se měla i sexuální výchova přizpůsobit každému pohlaví zvlášť. Täubner zase tvrdí, že cíle sexuální výchovy by měly respektovat specifika dítěte a společnosti. Josífková zdůrazňuje dvě pojetí sexuální výchovy, ať už biologické nebo výchovné.

Osobně se přikláním k definici doc. Täubnera, která mi připadá nejkompexnější. Vyjádřil v ní i cíle prostředky sexuální výchovy.

1.3 OBSAH SEXUÁLNÍ VÝCHOVY

Obsahem sexuální výchovy se rozumí jistý koncept, podle kterého se učitel či vychovatel řídí při vzdělávání v této oblasti. Dle Täubnera (1996a) je koncipován dvěma způsoby: spirálovitě (opakující se témata, která se rozvíjejí na hlubší úrovni pro různé věkové kategorie) a aktuálně v blocích. Aktuální bloky plní tu funkci, že reagují na novou situaci, která se v rámci celé společnosti nebo jen určitého regionu náhle objeví, nebo jsou v nich obsažena témata, která se nemohla z různých důvodů vyložit dříve. Vychovatel musí zvážit zařazení tématu vzhledem k samotnému žákovi, jeho zvláštnostem i s ohledem na celkovou situaci a vzdělanost v regionu, ve škole nebo ve třídě. Na vychovateli je, aby zjistil stav vědomostí, dovedností, návyků a chování a na něm potom vytvořil svůj výchovně vzdělávací projekt. Z tohoto vyplývá, že práce vychovatele je prací cílevědomou, dlouhodobou a že je provázená zpětnými vazbami mezi vychovatelem a

žákem. Očekává se také, že vychovatel bude umět dané téma vhodně tvořivě rozvíjet v závislosti na zásadě individuálního přístupu a přiměřenosti.

Täubner (1996a) obsah sexuální výchovy rozděluje do tří hlavních oblastí, které se navzájem prolínají a doplňují. Jsou to:

- oblast informativně poznávací (kognitivní),
- oblast emotivně postojová,
- oblast dovedností, návyků a chování.

Do oblasti informativně poznávací zahrnuje informace a pojmy, které jsou pro sexuální výchovu důležité. Některé informace nemusí být pro vychovávané dítě aktuální a v tom tkví specifická tato oblasti. Důvodem je ta skutečnost, že dítě je schopno akceptovat i informace a pojmy, které pro něj nejsou aktuální ani užitečné, ale jsou srozumitelné. Bylo také výzkumně dokázáno, že správná a včasná informovanost v informativně poznávací oblasti snižuje u dětí důvěru k cizím lidem.

Cílem oblasti emotivně postojové je vytvářet silné emotivní postoje k získaným faktům, dovednostem, návykům a chování. Předpokladem je, že samotná naučená informace, ani naučená dovednost či chování, hned neznamená schopnost dokázat je správně a aktuálně používat.

Aktivní část celé sexuální výchovy tkví v oblasti dovedností, návyků a chování. Bohužel je v současné době tato část sexuální výchovy zanedbávána nejvíce. Žák získává správné dovednosti, návyky a chování. Pravdou je, že současná sexuální výchova ve škole i v rodině se omezuje pouze na informační složku vzdělání. Tím se ale značně snižuje smysl a účinnost této výchovy na úroveň obyčejných médií. Úkolem vychovatele je proto využívání celé škály aktivizujících prostředků a metod, tak aby se vytvořily správné dovednosti, návyky a chování. V těchto prostředcích se vychovávaný stává aktivním spoluvůrcem při rozvoji vlastní osobnosti.

Základní smysl celé sexuální výchovy tkví především ve výchově dovedností, návyků a chování, které jsou založeny na těchto informacích. Není založen jen na zprostředkování určitého množství informací daných osnovami. (TÄUBNER 1996a, str. 7-8)

1.4 PRINCIPY SEXUÁLNÍ VÝCHOVY

I sexuální výchova by se jako všechny ostatní předměty měla řídit jistými formulovanými principy či pravidly. Ty vznikly na základě vědeckého zkoumání a poznatků v pedagogice a psychologii. Aplikováním těchto principů se efektivita sexuální výchovy velmi zvyšuje a získává patřičný smysl.

Sexuální výchova je velmi specifickou disciplínou, proto také vyžaduje specifické principy. Samozřejmě se respektují tradiční didaktické principy, jakými jsou např. názornost, ale jsou zde zahrnuty také principy mravní výchovy jako např. identifikace, uvědomělost atp. Tyto principy v sobě propojují výchovu a výuku. Täubner (1996b) rozlišuje 10 základních principů sexuální výchovy:

1. Princip spolupráce rodičů a školy

Informovanost rodičů o tom, že jejich děti se ve škole zúčastňují sexuální výchovy, je nezbytná. Učitel by měl rodiče informovat o obsahu sexuální výchovy, formách a cíli. Je velmi důležité, aby byly respektovány i alternativní světonázorové postoje rodičů. Rodiče stejně tak jako škola by se měli podílet na sexuální výchově svých dětí.

2. Princip začlenění sexuální výchovy do obecného projektu výchovy dítěte

Sexuální výchova probíhá stále v různých formách a je součástí výchovných postupů učitele i mimo samotný sexuálně výchovný záměr. I ve svém výchovném působení se každý učitel nepřímo chová sexuálně (etiketa mezilidských vztahů, rozdílné chování učitele vůči dívkám a chlapcům apod.). Každý vychovatel a to nejen učitel sexuální výchovy se často ocitá v situacích, kdy musí zaujmout nějaký postoj, předvést svoje vědomosti a určité chování před svými žáky. Takto je dítě i nevědomky formováno mimo samotnou sexuální výchovu.

Sexuální výchova je součástí celé řady předmětů a také postupů učitelů. Z tohoto důvodu by měl být o sexuální výchově vzdělán každý učitel.

3. Princip vědeckosti v sexuální výchově

Učitel žákovi zprostředkovává pouze přesné informace, které musí odpovídat současné úrovni vědeckého poznání. Tyto informace v oblasti sexuální výchovy jsou předávány žákovi tak, aby to pro něj bylo pochopitelné. Učitel je povinen používat pojmy, které jsou pro žáka přiměřené. Je možné používat i ověřené názorné a didaktické pomůcky.

Tento princip vědeckosti je typický objektivními a pravdivými informacemi. Součástí je i odborná pedagogická a psychologická vzdělanost učitele, která se projevuje

v tom, jak učitel v sexuální výchově působí na žáky. Vědeckost výchovy je ověřována praxí žáků v jejich současném a budoucím společenském životě.

4. Princip důvěry

Formování vědomostí, postojů, dovedností a chování žáka je důležité pro jeho současný ale i budoucí život. Podstatou sexuální výchovy jsou informace, dovednosti a postoje týkající se zejména intimních situací a vztahů. Na jedné straně děti projevují v této tematice určitý ostych a stud, ale na straně druhé i otevřenou upřímnost až provokaci. Učitel má za úkol vzbudit u dětí velký stupeň důvěry k tomu, aby se svěřovaly, kladly dotazy a nechaly si poradit. Za žádné okolnosti by se učitel neměl snižovat k tomu, aby v sexuální výchově dítě nikterak ponižoval nebo aby znevažoval jeho postoje a vědomosti. Pokud by učitel zjistil, že žákovy informace, postoje i chování jsou chybné nebo mylné, měl by používat takové metody a strategie, aby názory přetransformoval na žádoucí pedagogickou rovinu. Princip důvěry je jedním z nejdůležitějších principů v sexuální výchově.

5. Princip koedukovanosti v sexuální výchově

Co se týká sexuální výchovy tak by mezi vědomostmi chlapců a dívek neměl být žádný významný rozdíl. I přesto je dobré některá témata probírat odděleně (např. onanie), aby se otevřel prostor pro dotazy dětí bez nijakých genderových konfrontací. Společná neboli koedukovaná sexuální výchova umožňuje vzájemný výcvik dovedností, do kterých patří i asertivní a mravné chování v oblasti vztahů mezi lidmi. Je možné do výcviku zařadit i praktikování etikety v chování chlapců a dívek a učí vzájemnému respektování postojů a názorů. Díky tomuto typu výchovy se nenahlíží na přirozené sexuální chování člověka jako na tabuizované chování. Jde i o praktickou výchovu budoucího partnerského chování mezi mužem a ženou.

6. Princip etičnosti v sexuální výchově

Sexuální výchova je i výchovou mravních mezilidských vztahů, především vztahů partnerských. Etičnosti se využívá i ve výchově ke společensky žádoucímu mravnímu chování i v oblasti sexuálního chování. A z tohoto důvodu obsah sexuální výchovy zachycuje i témata sexuálního chování z pohledu společensky žádoucích mravů. Důraz na sexuální výchovu je kladen, co se týče obsahu etiky přátelství, lásky, partnerského, manželského a rodičovského chování. Zejména je také kladen důraz na odpovědnost za druhého, na odpovědnost za dítě. Tím pádem sem také patří výchova k pohlavní zdrženlivosti, úcta k ženě, k matce, k dítěti, k rodičům atd.

7. Princip aktivity žáka a spolupráce se žákem

Stejně jako v jiném předmětu učitel v sexuální výchově volí hlavně aktivizační metody výuky a výchovy. Žáku chápeme jako partnera ve výchově na sebe sama. K poznatkům dochází kreativním procesem spolu s učitelem a nejsou mu jen prostě sdělovány. Tím získává vědomosti, které jsou v žákovi tvořeny jako trvalé nástroje pro současný a budoucí život, a proto je nutno usilovat o vysokou aktivitu žáka a jeho spolupráci s učitelem.

Tento princip je velmi důležitý při vytváření postojů žáka k jednotlivým oblastem, jevům a hodnotám. Aby byl žákův postoj trvalý a použitelný, musí projít fázemi identifikace a interiorizace. A takovýto identifikovaný a interiorizovaný postoj je možné vytvořit pouze aktivní spoluprací se žákem.

8. Princip komplexnosti a harmonie v sexuální výchově

Je nutné zajistit rozvíjení všech oblastí sexuální výchovy naráz. Učitel nastiňuje již od zahájení sexuální výchovy ve škole přiměřeným způsobem všechny podstatné stránky sexuální výchovy. Daná témata se potom nerozvíjejí samostatně ale spirálovitě se stoupajícím věkem dětí do šíře i do hloubky. Musí se brát samozřejmě ohled na biologické, sociální a psychické zrání, přičemž se nastiňují i témata, která tyto procesy dokonce vhodně připravují. Harmonií je v sexuální výchově zamýšlen vyvážený vztah mezi jednotlivými tématy sexuální výchovy a mezi výchovou dovedností, postojů, a chování.

9. Princip osobnosti sexuálního pedagoga

Na každé škole musí být pověřen alespoň jeden učitel odpovědný za sexuální výchovu. Pokud je sexuální výchova koncipována jako samostatný vyučovací předmět, je úkolem tohoto učitele pověřen vedení předmětu. Pakliže je sexuální výchova svým obsahem rozložena do několika vyučovacích předmětů, musí být jmenován odpovědný učitel pro korigování sexuální výchovy v rámci všech disciplín.

Sexuální pedagog musí být osobností s odpovídajícím vzděláním v sexuální pedagogice a v disciplínách z ní odvozených. Musí mít dostatečné vzdělání v psychologii a pedagogice a v disciplínách pro odbornou práci v sexuální výchově, jako jsou: sexuologie, biologie, zdravotní věda, etika, etiketa, didaktika sexuální výchovy atd. Nejen vědomostmi, ale i svým chováním, vlastnostmi a pedagogickými dovednostmi je vhodný pro sexuální výchovu žáků ve škole.

10. Princip přiměřenosti v sexuální výchově

Princip přiměřenosti má v sexuální výchově svůj specifický výraz.

Přiměřenost chápeme z hlediska biologické, psychické a sociální zralosti žáka. Specifickou součástí je přiměřenost k regionu, tradicím regionu, přiměřenost k sociální skupině, rodině, světovému názoru a způsobu života žáků. V tomto principu je obsažen i pedagogický princip individuálního přístupu. Princip přiměřenosti je realizován zejména v těchto rovinách práce učitele:

- v rovině metod a prostředků, které učitel volí v sexuální výchově
- v rovině obsahu a cílů sexuální výchovy

Princip přiměřenosti je pokládán za nejnáročnější princip v sexuální výchově.

(TÄUBNER 1996b, str. 66-69)

1.5 CÍLE SEXUÁLNÍ VÝCHOVY

Tak jako každý předmět i sexuální výchova má své dané cíle, kterých by se mělo při výuce v ideálním případě dosáhnout, nebo se o to alespoň snažit. Cílem sexuální výchovy je podle Täubnera (1996a) získání stěžejních poznatků z oblasti lidské sexuality, partnerských vztahů před manželstvím, v průběhu manželství, rodičovství, získání správných společenských a emocionálních postojů k sexualitě a samozřejmě i v nejširším slova smyslu ke všemu, co se sexualitou souvisí. Nezbytné je i osvojení si návyků a dovedností, které jsou důležité pro individuální život člověka a pro jeho fungování v partnerských vztazích, v manželství a v rodině. Sexuální výchova je důležitá pro rozvíjení pozitivních lidských citů a mezilidských vztahů. (TÄUBNER 1996a, str. 5)

Dle Täubnera (1996b) je cíl sexuální výchovy odrazem rozvoje a potřeb společnosti lidí žijících v této společnosti.

Obecným ideálním cílem sexuální výchovy je kvalitní a zdravý život v partnerství, manželství a rodičovství. Přitom by v něm měla být obsažena sociální, etická, psychická a biologická harmonie.

Dílní cíle sexuální výchovy jsou dány věkem dětí a mládeže. Na každé věkové úrovni se očekává od dětí, že budou mít konkrétní úroveň vědomostí, postojů a chování.

Mezi hlavní dílní cíle sexuální výchovy ve škole patří:

- pochopení rozmanitosti projevů lidské sexuality a jejího rozvoje,
- schopnost umět se v sexualitě korektně a přiměřeně vyjadřovat a překonávat zbytečná každodenní tabu,
- využívání výchovných podnětů k utváření žákovy individuality,

- pěstování vztahu k mravním normám, k lidským hodnotám, k úctě k lidem a životu,
- vytváření vztahů, postojů a dovedností pro mezilidské vztahy a připravování na život v partnerství, manželství a rodičovství
- poskytnutí potřebného poučení, postojů a dovedností při ochraně před nemocemi a dalšími nebezpečími, které ohrožují zdraví a život člověka (např. nežádoucí těhotenství, nákaza HIV, prevence sexuálního zneužívání atd.),
- schopnost přistupovat ke zvláštnostem pohlavní identity s pochopením a učit žáky tyto zvláštnosti respektovat, (TÄUBNER 1996b, str. 65-66)

1.6 ROLE ŠKOLY V SEXUÁLNÍ VÝCHOVĚ

Prvotní sexuální socializace jedince probíhá vždy v rodině. Rodina je pro dítě prostředím, které mu poskytuje přirozené podmínky pro začleňování do společnosti. V rodině probíhá sexuální výchova zpravidla nevědomky. Správně by měla sexuální výchova začít již ve velmi útlém věku, kdy se dítě učí hlavně pozorováním a nápodobou. Z rodiny dítě vyzoruje například to, jak se k sobě rodiče chovají, jak se chovají ke svým dětem a jak pojmají ženské a mužské role.

Ale jak je známo, zdaleka ne ve všech rodinách jsou vhodné podmínky a předpoklady k poskytování sexuální výchovy. Rodiče tráví velmi málo času se svými dětmi a tím pádem se přerušil přenos výchovného vlivu z generace na generaci. Mnoho rodin je také rozvrácených nebo neúplných, tím pádem klesá i stabilita rodiny.

Existuje ale i několik důležitých bodů, proč sexuální výchova nefunguje ani v rodinách, které jsou kompletní a kde vztahy nejsou nijak narušeny:

1. Rodičům chybí přiměřené poznatky, nebo neví, jak je mají dítěti podat.
2. Zábrany rodičů, které mají v sexuální výchově.
3. Mezi rodiči a dítětem chybí dostatečně důvěrný vztah.
4. Rodiče mohou mít problémy ve vztahu k vlastní sexualitě.

I z těchto důvodů je zřejmé, že sexuální výchova by měla být uskutečňována nejen v rodině, ale i ve výchovných zařízeních. (JOSÍFKOVÁ 2001, str. 48-49)

Škola má tedy v sexuální výchově velmi důležitou roli, a to už od mateřské, přes základní až po střední. Úkolem školy je poznatky o sexualitě předávat dětem šetrně a systematickým způsobem.

Problémem dnešních škol je úzké zaměření předávaných informací dětem jen z oblasti biologické, tzn. informace o pohlavním dospívání, početí, porodu, těhotenství, zabránění otěhotnění, případně o mateřství a zejména o důležitosti ochrany před sexuálně

přenosnými nemocemi. Bohužel se ve škole vůbec nerozebírá citová stránka sexuality - to, jak se děti cítí v pubertě, co prožívají. Pravdou je, že většina pedagogů se záměrně vyhýbá důležitým tématům, jako jsou homosexualita, onanie, transsexualita a první sexuální zkušenosti. Důvodem je i to, že pro samotné učitele není lehké o těchto tématech vést debatu, vyjádřit se k nim a dětem poradit, protože často sami nemívají jasno v tom, jaký postoj k danému tématu zastávat.

Na základních školách není sexuální výchova ještě zařazena jako samostatný předmět, ale je tematicky rozdělena mezi vyučované předměty, jakými jsou prvouka, přírodopis, občanská nauka a rodinná výchova. V prvouce a přírodopise se s žáky probírají biologické stránky sexuality, dospívání atd. Občanská a rodinná výuka je spíše v tomto směru zaměřena na vztahy mezi rodiči, partnery nebo právní otázky.

Velmi častou součástí sexuální výuky jsou i tematické besedy s psychology, popřípadě lékaři či jinými specialisty v oboru. Toto zpestření hodin je většinou velmi naučné a zajímavé, ale málokdy to učitelé zasadí správně systematicky do probíraného tématu. (ŠILEROVÁ 2003, str. 23-24)

2 SEXUÁLNÍ VÝCHOVA VE STÁTNÍM KURIKULÁRNÍM DOKUMENTU V „BÍLÉ KNIZE“

2.1 BÍLÁ KNIHA (NÁRODNÍ PROGRAM ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ V ČESKÉ REPUBLICE)

„Bílá kniha“ je závazný vládní dokument, který je obecně přijatým rámcem vzdělávací politiky a obsahuje jasně vymezené dlouhodobé a střednědobé záměry. „*Česká Bílá kniha je pojata jako systémový projekt, formulující myšlenková východiska, obecné záměry a rozvojové programy, které mají být směrodatné pro vývoj vzdělávací soustavy ve střednědobém horizontu.*“ (Bílá kniha, s. 6) Měla by být základem pro plány ve vzdělávání, ale zároveň je to i otevřený dokument, který by se měl po nějakém čase obměňovat podle konkrétních aktuálních potřeb.

V této části bych ráda zmínila části z Bílé knihy, které se dle mého názoru buď přímo anebo nepřímo dotýkají právě tématu sexuální výchovy.

Obecné cíle vzdělávání a výchovy (Bílá kniha, str. 13-15)

Naše společnost prochází velkou řadou změn, ať už společenských nebo politických, které se nás přímo nebo nepřímo dotýkají. Nejde jen o změny v Evropě, ale i o změny globální. K tomuto faktoru se musí přihlížet, i co se týče změn ve školství, a podle toho stanovovat dlouhodobější strategie ve vzdělávání, formulovat cíle a priority vzdělávací soustavy.

Tyto změny probíhají i co se týče pojmání sexuální výchovy. Většina vyspělých států již pochopila důležitost osvěty v této oblasti. Změny ve strategiích, cílech a prioritách nastávají nebo by měly nastat i v sexuální výchově. Přijímání informací je velmi důležité, ale důraz by měl být kladen zejména na praktickou část, aby si děti mohly ověřit, nakolik pochopily dané informace a zjistily, co jim to dalo do života.

Rozvoj společnosti z hlediska společenského, rodinného a občanského probíhá ve třech fázích:

1. *Fáze přijetí či zakořenění* - z dítěte se péčí, ochranou a pomocí druhých stává dospělá osoba, která je schopná převzít svůj život do vlastních rukou.
2. *Fáze uplatnění a prosazení* - mladý člověk vstupuje do samostatného života, přijímá profesní, společenské a občanské role a s nimi i vlastní podíl na životě společnosti.

3. *Fáze předávání* - dospělý člověk se sám ujímá péče o novou generaci a o předávání převzaté kultury společnosti – vlastním dětem, nebo v rámci různých institucí. Nepřímo tak splácí dluh za to, co sám kdysi převzal.

Sexuální výchova by měla projít všemi těmito fázemi. V první fázi přijetí či zakořenění hraje velkou roli rodina a vzdělávací instituce, které by měly podávat dětem přiměřené informace a připravovat je na život, který je čeká mimo rodinný kruh a společenství školy. Poskytnout jim znalosti, které jim umožní vyvarovat se možných nebezpečí a rozpoznávat určitá rizika. Umožnit dětem žít zdravý život ať už sexuální, rodinný nebo společenský. Jedná se o kompletní tvoření osobnosti dítěte, které se poskytnou nástroje ve formě informací a zkušeností, které bude využívat celý život a z kterých bude čerpat. Ve druhé fázi uplatnění a prosazení se již dospělá osoba začleňuje do společnosti a využívá znalostí z první fáze. Zde se projevuje, jakým společenským člověkem se dítě stalo a jak dokáže reagovat na určité situace, jak se dokáže se životem poprat. Ve třetí fázi, co se týče sexuální výchovy, se sám dospělý člověk stane mentorem a učitelem nové generace, ať už svých dětí, nebo vnoučat, popřípadě učitelem více žáků. Tehdy předává informace, které sám využíval a může správně poučit děti o životě.

Vzdělání se považuje za jedno ze základních lidských práv a za nezcizitelnou univerzální lidskou hodnotu. Cíle vzdělávání by neměly být odvozovány jen z individuálních potřeb ale i ze společenských. Vzdělávání samo o sobě se nevztahuje pouze k poznávání a vědění, ale i k osvojování si sociálních a dalších dovedností. Součástí vzdělávání je i budování duchovních, morálních a estetických hodnot, žádoucích vztahů k lidem i ke společnosti. Vzdělání slouží i k emocionálnímu rozvoji a v neposlední řadě pak ke schopnosti uplatnit se v měnících se podmínkách zaměstnanosti. Z těchto důvodů má vzdělávání více rozměrů, je současně zaměřeno na rovinu osobního rozvoje, začleňování do života společnosti, formování občana i na přípravu pro pracovní život.

Vzdělávací soustava se zaměřuje na následující cíle:

- Rozvoj lidské individuality
- Zprostředkování historicky vzniklé kultury společnosti
- Výchova k ochraně životního prostředí ve smyslu zajištění udržitelného rozvoje společnosti
- Posilování soudržnosti společnosti
- Podpora demokracie a občanské společnosti

- Výchova k partnerství, spolupráci a solidaritě v evropské i globalizující se společnosti
- Zvyšování konkurenceschopnosti ekonomiky a prosperity společnosti
- Zvyšování zaměstnatelnosti

Předchozí dva odstavce z Bílé knihy se nepřímo dotýkají i sexuální výchovy a výchovy ke zdraví. Stejně jako v jiných předmětech i v sexuální výchově nejde jen o učení se pojmům, ale o uplatnění vědomostí v praxi a v životě. Budování duchovních, morálních hodnot a důležitost emocionálního života je v sexuální výchově na prvním místě. Děti či dospívající se musí naučit žít sami se sebou, se svými pocity a měli by umět jednat podle naučených zásad, které ale nejsou jen uměle naučené, ale jsou zakotveny v nich. Cíle vzdělávání často korespondují s cíli sexuální výchovy:

- Rozvoj lidské individuality, kam můžeme zařadit výchovu ke zdraví, tzn., že tam patří i sexuální osvěta
- Zprostředkování historicky vzniklé kultury společnosti, kam můžeme zařadit i zprostředkování morálních a duchovních hodnot z generace na generaci
- Posilování soudržnosti společnosti, kam patří tolerantní přístupy k rozdílným názorům a postojům lidí kolem nás
- Podpora demokracie a občanské společnosti, kde by se měl ukázat respekt k právům a svobodám ostatních lidí. Patří sem i vztah mezi učitelem a žákem, který by měl být plný pochopení, respektu a pomoci. Za určitých podmínek by spolu oba mohli jednat jako rovnocenní partneři a poskytovat jeden druhému patřičný prostor k vyjádření svého názoru.
- Výchova k partnerství, spolupráci a solidaritě v evropské i globalizující se společnosti, což znamená snahu o bezkonfliktní a pozitivní život ve společnosti, respekt odlišností atp.

Proměny společnosti a principy vzdělávací politiky (Bílá kniha, str. 15-16)

V posledních letech naše společnost prochází rozsáhlými změnami. Rozvoj techniky se odráží ve všech oblastech, včetně vzdělávání. Nejvíce vzdělávání ovlivňuje prudký rozvoj informačních a komunikačních technologií. S tím je spojen zejména velký objem snadno dostupných informací, se kterými si pedagog musí poradit. Děti jsou na Internetu a v televizi bombardovány mnoha informacemi i z oblasti sexuality, které jim nejsou předávány šetrně jako v rodině nebo ve škole. I z tohoto důvodu je lepší, aby se jisté

informace dostaly k dětem snesitelnějším způsobem než přímou konfrontací sexuality v různých porno videích, či člancích, které nejsou věnovány zrovna malým čtenářům. Bohužel zabezpečení Internetových stránek proti zneužívání mladistvých je velmi nedostačující. Jediné, co najdeme za ochranu před prohlížením je pouze jeden klik pro potvrzení věku a nic jiného, takže je nasnadě, že každý pubescent se vinou své zvědavosti dostane k informacím, které by ještě vědět neměl, anebo by se mu měly podat jiným schůdnějším způsobem.

VÝZKUMNÁ ČÁST

Výzkumná část se bude zabývat celkem třemi věcmi. Prvním cílem je analyzovat aktuální Rámcový vzdělávací program i jeho aktualizaci pro rok 2013. Budu hledat všechny informace týkající se sexuální výchovy s cílem poskytnout je na jednom místě pedagogům a předložit, jak je v tomto kurikulárním dokumentu zakotvena sexuální výchova.

Jako druhý bod bude analýza souborných katalogů knihoven a nalezení publikací, které by mohly pomoci buď vychovatelům, nebo dospívajícím. Vyhledávat budu ve dvou katalozích, v Jednotné informační bráně a v Databázi národní knihovny ČR.

Třetím a posledním bodem mého výzkumu bude analýza šesti vybraných titulů podle metody Prof. Průchy - měření didaktické vybavenosti učebnic. Bude se analyzovat prezentace učiva, to jak je řízeno a jak se v něm dá orientovat.

Celkovým cílem je ulehčení práce pedagogům a poskytnutí opěrných bodů pro přípravu na sexuální výchovu.

3 ANALÝZA RÁMCOVÉHO VZDĚLÁVACÍHO PROGRAMU PRO ZÁKLADNÍ VZDĚLÁVÁNÍ (RVP ZV) Z POHLEDU SEXUÁLNÍ VÝCHOVY

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (dále jen RVP ZV) je v souladu s principy Národního programu rozvoje vzdělávání v ČR součástí nového systému kurikulárních dokumentů, které se dělí na dvě úrovně, a to státní a školní.

Na státní úroveň se zařazují Národní program rozvoje vzdělávání, tzv. Bílá kniha a rámcový vzdělávací program, tzv. RVP. Bílá kniha vymezuje vzdělávání jako celek a RVP zase rámce vzdělávání pro jednotlivé etapy – vzdělávání předškolní, základní a střední. Bílá kniha a RVP jsou veřejnými dokumenty přístupnými každému. Bílé knize jsem se věnovala v teoretické části této práce.

Rámcové vzdělávací programy vycházejí z nové strategie vzdělávání, která zdůrazňuje klíčové kompetence a uplatnění získaných vědomostí a dovedností v praktickém životě. Vycházejí z koncepce celoživotního učení a formulují očekávanou úroveň vzdělání stanovenou pro všechny absolventy jednotlivých etap vzdělávání. Podporují autonomii škol a odpovědnost učitelů za výsledky vzdělávání. (RVP ZV 2010, str. 9-10)

Cílem této kapitoly je analyzovat vybrané kapitoly z RVP ZV týkající se přímo anebo nepřímo sexuální výchovy (ať už původního znění s aktualizací z roku 2010, nebo nového znění, které vejde v platnost až 1. 9. 2013).

3.1 RVP ZV 2010

3.1.1 CÍLE ZÁKLADNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ

Základní vzdělávání má žákům pomoci vytvářet a rozvíjet klíčové kompetence a poskytnout základ všeobecného vzdělání, které by mělo být orientované zejména na situace blízké životu a na praktické jednání. Usiluje se proto o naplňování těchto cílů:

- *„připravovat žáky k tomu, aby se projevovali jako svébytné, svobodné a zodpovědné osobnosti, uplatňovali svá práva a naplňovali své povinnosti*
- *vytvářet u žáků potřebu projevovat pozitivní city v chování, jednání a v prožívání životních situací; rozvíjet vnímavost a citlivé vztahy k lidem, prostředí i k přírodě*
- *učit žáky aktivně rozvíjet a chránit fyzické, duševní a sociální zdraví a být za ně odpovědný“ (RVP ZV 2010, str. 12-13)*

Tyto tři body se vzdáleně i blíže věnují i sexuální výchově. V prvním bodě vidíme úkol naučit děti být zodpovědné za svůj život, aby byly připravené na všechno, co je v životě čeká, a aby dbaly o plnění svých povinností a věděly i o tom, jaká mají práva.

Druhý bod se věnuje chování a jednání v životních situacích. Je nezbytné u žáků rozvíjet potřebu kladných a citlivých vztahů k okolí.

Třetí bod se týká zdraví dětí a potřeby ho chránit. Oni sami zpočátku nevědí, co je a co není důležité; a je úkolem rodičů a vzdělávacích institucí, aby jim poskytovaly správné informace a učili jak správně žít.

3.1.2 KLÍČOVÉ KOMPETENCE

Představují souhrn vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot nezbytných pro osobní rozvoj a uplatnění každého člena společnosti. Výběr a pojetí klíčových kompetencí vychází z hodnot obecně přijímaných ve společnosti a z obecných představ o tom, které kompetence jedince přispívají k jeho vzdělávání a ke spokojenému a úspěšnému životu.

Cílem a všeobecným smyslem vzdělávání je vybavit žáky souborem klíčových kompetencí na úrovni, pro ně dosažitelné, a připravit je na další vzdělávání a uplatnění ve společnosti. Osvojování klíčových kompetencí je dlouhodobý proces, který má svůj začátek v předškolním vzdělávání, pokračuje základním a středním vzděláváním a

postupně se dotváří v průběhu života. Získané klíčové kompetence tvoří nezbytný základ žáka pro celoživotní učení, vstup do života a pracovního procesu.

Klíčové kompetence vedle sebe nestojí izolovaně, ale prolínají se různými způsoby, jsou multifunkční, nadpředmětové a je možné je získat jen jako výsledek celkového procesu vzdělávání. K jejich utváření a rozvíjení tudíž musí směřovat veškerý vzdělávací obsah i aktivity a činnosti, které ve škole probíhají.

V etapě základního vzdělávání jsou za klíčové považovány: kompetence k učení; kompetence k řešení problémů; kompetence komunikativní; kompetence sociální a personální; kompetence občanské; kompetence pracovní. (RVP ZV 2010, str. 14)

3.1.2.1 Kompetence k učení

Na konci základního vzdělávání žák:

- *„vyhledává a třídí informace a na základě jejich pochopení, propojení a systematizace je efektivně využívá v procesu učení, tvůrčích činnostech a praktickém životě*
- *operuje s obecně užívanými termíny, znaky a symboly, uvádí věci do souvislostí, propojuje do širších celků poznatky z různých vzdělávacích oblastí a na základě toho si vytváří komplexnější pohled na matematické, přírodní, společenské a kulturní jevy* „ (RVP ZV 2010, str. 14)

Výsledkem základního vzdělávání bude schopnost žáka si vyhledat a utřídit informace a následně je použít v běžném životě. To platí samozřejmě i o sexuální výchově, kde je velmi důležité si vyhledat pouze informace korektní a pravdivé, aby nedocházelo k omylům a nepříjemným situacím. Žáky obklopuje nepřehledné množství informací a je úkolem učitelů je naučit se v nich vyznat a využívat jen ty potřebné.

Znalost termínů a schopnost dávat věci do souvislostí jsou velmi důležité pro pozdější pochopení složitějších vztahů a jevů. Úkolem školy a rodiny je poskytnout dítěti pojmy a informace, se kterými bude moci v pozdější době pracovat.

3.1.2.2 Kompetence k řešení problémů

Na konci základního vzdělávání žák:

- *„vnímá nejrozličnější problémové situace ve škole i mimo ni, rozpozná a pochopí problém, přemýšlí o nesrovnalostech a jejich příčinách, promyslí a naplánuje způsob řešení problémů a využívá k tomu vlastního úsudku a zkušeností*
- *vyhledá informace vhodné k řešení problému, nachází jejich shodné, podobné a odlišné znaky, využívá získané vědomosti a dovednosti k objevování různých*

variant řešení, nenechá se odradit případným nezdarem a vytrvale hledá konečné řešení problému

- *samostatně řeší problémy; volí vhodné způsoby řešení; užívá při řešení problémů logické, matematické a empirické postupy*
- *ověřuje prakticky správnost řešení problémů a osvědčené postupy aplikuje při řešení obdobných nebo nových problémových situací, sleduje vlastní pokrok při zdolávání problémů*
- *kriticky myslí, činí uvážlivá rozhodnutí, je schopen je obhájit, uvědomuje si zodpovědnost za svá rozhodnutí a výsledky svých činů zhodnotí“ (RVP ZV 2010, str. 15)*

Žák by měl být schopen poznat, pokud by se někde v jeho okolí vyskytl nějaký problém, a měl by ho pomocí svého úsudku a zkušeností řešit. Zná již postupy pro vyhledávání a zpracování informací, a tak je schopný nalezené informace použít v prospěch řešení problému. Problém se snaží řešit samostatně a ověřuje si správnost svého počínání. Pokud by udělal nějakou chybu, měl by být schopen to uznat a naopak, pokud jeho řešení bude správné, umí si ho obhájit před ostatními.

Tyto fáze řešení problému nejsou vůbec jednoduchým úkolem a pomoci musí opět zodpovědná osoba, jakou je rodič nebo vychovatel. Nikdo neumí problémy řešit hned sám, musí se to postupně učit a zkušenostmi se dostává dál a dál k samostatným řešením.

Problém může nastat i v soukromém a intimním životě jedince a tyto modely řešení problému může využít i v této oblasti.

3.1.2.3 Kompetence komunikativní

Na konci základního vzdělávání žák:

- *„naslouchá promluvám druhých lidí, porozumí jim, vhodně na ně reaguje, účinně se zapojuje do diskuse, obhájí svůj názor a vhodně argumentuje*
- *využívá informační a komunikační prostředky a technologie pro kvalitní a účinnou komunikaci s okolním světem*
- *využívá získané komunikativní dovednosti k vytváření vztahů potřebných k plnohodnotnému soužití a kvalitní spolupráci s ostatními lidmi“ (RVP ZV 2010, str. 15)*

Komunikace je jednou z nejdůležitějších dovedností, kterou se dítě musí ve škole naučit. Pokud má dítě dobré komunikační schopnosti, je pro něj snazší se pohybovat v tomto světě, který je plný nejrůznějších informací, na které dítě musí umět reagovat.

Mimo jiné je nynější doba plná nejrůznějších médií, které poskytují mnoho informací a možností ke komunikaci, jakými jsou televize, rádio a Internet. Sociální sítě momentálně zahlcují životy nejednoho teenagera a je velmi snadné se dostat k nejrůznějším informacím. Každodenní komunikace a seznamování na Internetu je běžnou záležitostí a děti by se měly naučit, že i zdánlivě milí lidé se mohou proměnit v nebezpečné jedince s pedofilní úchylkou. Je nezbytné naučit žáka se pohybovat v tomto světě nepřeborných informací a ukázat mu, jak se v nich má orientovat.

3.1.2.4 Kompetence sociální a personální

Na konci základního vzdělávání žák:

- *„podílí se na utváření příjemné atmosféry v týmu, na základě ohleduplnosti a úcty při jednání s druhými lidmi přispívá k upevnování dobrých mezilidských vztahů, v případě potřeby poskytne pomoc nebo o ni požádá*
- *přispívá k diskusi v malé skupině i k debatě celé třídy, chápe potřebu efektivně spolupracovat s druhými při řešení daného úkolu, oceňuje zkušenosti druhých lidí, respektuje různá hlediska a čerpá poučení z toho, co si druzí lidé myslí, říkají a dělají*
- *vytváří si pozitivní představu o sobě samém, která podporuje jeho sebedůvěru a samostatný rozvoj; ovládá a řídí svoje jednání a chování tak, aby dosáhl pocitu sebeuspokojení a sebeúcty“ (RVP ZV 2010, str. 16)*

I při práci ve skupině a při jednání s jinými lidmi je důležité udržovat jakousi etiku a úctu k druhým. Tehdy může být žák plnohodnotným členem společnosti a může mít dobré vztahy s okolím a navazovat vztahy jiné.

Diskuse a debaty mezi vrstevníky i jinými lidmi jsou klíčové pro získání potřebných informací. Žák tedy poté dokáže spolupracovat s ostatními, respektovat jejich názory a poučit se z nich. Díky tomu poté získává potřebný nadhled pro život v této společnosti. U žáka se musí pěstovat zdravá sebeúcta, která ho potom dokáže ochránit před nástrahami světa. Musí mít sám sebe rád a nenechat se zmanipulovat ostatními lidmi, kteří to s ním nemusí vždy myslet dobře.

3.1.2.5 Kompetence občanské

Na konci základního vzdělávání žák:

- *„respektuje přesvědčení druhých lidí, váží si jejich vnitřních hodnot, je schopen vcítit se do situací ostatních lidí, odmítá útlak a hrubé zacházení, uvědomuje si povinnost postavit se proti fyzickému i psychickému násilí*

- *rozhoduje se zodpovědně podle dané situace, poskytne dle svých možností účinnou pomoc a chová se zodpovědně v krizových situacích i v situacích ohrožujících život a zdraví člověka“ (RVP ZV 2010, str. 16)*

Respekt k druhým lidem a úcta ke každému i k sobě je důležitá pro pochopení toho, že fyzické a psychické násilí není správné a musí se proti němu bojovat. Pokud by i narazil sám na nebezpečné chování nebo u někoho jiného, měl by umět správně a včas reagovat, nenechat situaci zajít příliš daleko a měl by umět požádat i o odbornou pomoc.

3.1.3 VZDĚLÁVACÍ OBLASTI

Vzdělávací obsah základního vzdělávání je v RVP ZV rozdělen do devíti vzdělávacích oblastí. Jednotlivé vzdělávací oblasti jsou tvořeny jedním vzdělávacím oborem nebo více obsahově blízkými vzdělávacími obory. Problematiky sexuální výchovy se budou týkat jen dvě vzdělávací oblasti:

- Člověk a jeho svět (Člověk a jeho svět)
- Člověk a zdraví (Výchova ke zdraví, Tělesná výchova), (RVP ZV 2010, str. 18)

3.1.3.1 Člověk a jeho svět

3.1.3.1.1 Charakteristika vzdělávací oblasti

Je jedinou vzdělávací oblastí RVP ZV, koncipovanou pouze pro 1. stupeň základního vzdělávání. Vymezuje vzdělávací obsah týkající se člověka, rodiny, společnosti, vlasti, přírody, kultury, techniky, zdraví a dalších témat. Využívá se v ní pohledu do historie i současnosti a směřuje se k dovednostem pro praktický život.

Vzdělávání v této oblasti rozvíjí poznatky, dovednosti a prvotní zkušenosti žáků získané ve výchově v rodině a v předškolním vzdělávání.

„Učitelé učí žáky pozorovat a pojmenovávat věci, jevy a děje, jejich vzájemné vztahy a souvislosti a utváří se tím jejich prvotní ucelený obraz světa. Poznávají sebe i své nejbližší okolí a postupně se seznamují s místně i časově vzdálenějšími osobami i jevy a se složitějšími ději. Učí se vnímat lidi a vztahy mezi nimi. Na základě poznání sebe a svých potřeb a porozumění světu kolem sebe se žáci učí vnímat základní vztahy ve společnosti, porozumět soudobému způsobu života, jeho přednostem i problémům, vnímat současnost jako výsledek minulosti a východisko do budoucnosti. Při osvojování poznatků a dovedností ve vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět se žáci učí vyjadřovat své myšlenky, poznatky a dojmy, reagovat na myšlenky, názory a podněty jiných.

Podmínkou úspěšného vzdělávání v dané oblasti je vlastní prožitek žáků vycházející z konkrétních nebo modelových situací při osvojování potřebných dovedností, způsobů jednání a rozhodování. K tomu významně přispívá i osobní příklad učitelů. Propojení této

vzdělávací oblasti s reálným životem a s praktickou zkušeností žáků se stává velkou pomocí i ve zvládnutí nových životních situací i nové role školáka, pomáhá jim při nalézání jejich postavení mezi vrstevníky a při upevňování pracovních i režimových návyků.“ (RVP ZV 2010, str. 37)

Vzdělávací obsah vzdělávacího oboru Člověk a jeho svět je členěn do pěti tematických okruhů.

„V tematickém okruhu „Místo, kde žijeme“ se žáci učí na základě poznávání nejbližšího okolí, vztahů a souvislostí v něm chápat organizaci života v rodině, ve škole, v obci, ve společnosti. Učí se do tohoto každodenního života vstupovat s vlastní aktivitou a představami, hledat nové i zajímavé věci a bezpečně se v tomto světě pohybovat.

V tematickém okruhu „Lidé kolem nás“ si žáci postupně osvojují a upevňují základy vhodného chování a jednání mezi lidmi, uvědomují si význam a podstatu tolerance, pomoci a solidarity mezi lidmi, vzájemné úcty, snášenlivosti a rovného postavení mužů a žen. Poznávají, jak se lidé sdružují, baví, jakou vytvářejí kulturu. Seznamují se se základními právy a povinnostmi, ale i s problémy, které provázejí soužití lidí.

V tematickém okruhu „Člověk a jeho zdraví“ žáci poznávají především sebe na základě poznávání člověka jako živé bytosti, která má své biologické a fyziologické funkce a potřeby. Poznávají, jak se člověk vyvíjí a mění od narození do dospělosti, co je pro člověka vhodné a nevhodné z hlediska denního režimu, hygieny, výživy, mezilidských vztahů atd. Získávají základní poučení o zdraví a nemocech, o zdravotní prevenci i první pomoci a o bezpečném chování v různých životních situacích, včetně mimořádných událostí, které ohrožují zdraví jedinců i celých skupin obyvatel. Žáci si postupně uvědomují, jakou odpovědnost má každý člověk za své zdraví a bezpečnost i za zdraví jiných lidí. Žáci docházejí k poznání, že zdraví je nejcennější hodnota v životě člověka. Potřebné vědomosti a dovednosti získávají tím, že pozorují názorné pomůcky, sledují konkrétní situace, hrají určené role a řeší modelové situace.“ (RVP ZV 2010, str. 37-38)

3.1.3.1.2 Cílové zaměření vzdělávací oblasti

Vzdělávání v dané vzdělávací oblasti směřuje k utváření a rozvíjení klíčových kompetencí tím, že vede žáka k:

- *„rozšiřování slovní zásoby v osvojovaných tématech, k pojmenovávání pozorovaných skutečností a k jejich zachycení ve vlastních projevech, názorech a výtvorech*

- *poznávání a chápání rozdílů mezi lidmi, ke kulturnímu a tolerantnímu chování a jednání na základě společně vytvořených a přijatých nebo obecně uplatňovaných pravidel soužití, k plnění povinností a společných úkolů*
- *samostatnému a sebevědomému vystupování a jednání, k efektivní, bezproblémové a bezkonfliktní komunikaci i v méně běžných situacích, k poznávání a ovlivňování své jedinečnosti (možností a limitů)*
- *poznávání podstaty zdraví i příčin nemocí, k upevňování preventivního chování, účelného rozhodování a jednání v různých situacích ohrožení vlastního zdraví a bezpečnosti i zdraví a bezpečnosti druhých“ (RVP ZV 2010, str. 38)*

3.1.3.1.3 Učivo

- *„lidské tělo – životní potřeby a projevy, základní stavba a funkce, pohlavní rozdíly mezi mužem a ženou, základy lidské reprodukce, vývoj jedince*
- *partnerství, rodičovství, základy sexuální výchovy – rodina a partnerství, biologické a psychické změny v dospívání, etická stránka sexuality, HIV/AIDS (cesty přenosu)*
- *péče o zdraví, intimní a duševní hygiena*
- *osobní bezpečí – bezpečné chování v rizikovém prostředí, krizové situace (šikana, týrání, sexuální zneužívání atd.)“ (RVP ZV 2010, str. 42)*

3.1.3.1.4 Očekávané výstupy – 1. období (1. -3. ročník)

Člověk a jeho zdraví

žák:

- *„uplatňuje základní hygienické, režimové a jiné zdravotně preventivní návyky s využitím elementárních znalostí o lidském těle; projevuje vhodným chováním a činnostmi vztah ke zdraví*
- *dodržuje zásady bezpečného chování tak, aby neohrožoval zdraví své a zdraví jiných*
- *chová se obezřetně při setkání s neznámými jedinci, odmítne komunikaci, která je mu nepříjemná; v případě potřeby požádá o pomoc pro sebe i pro jiné dítě“ (RVP ZV 2010, str. 42)*

Po absolvování třech ročníků by žák měl být schopen dodržovat základní návyky a chovat se bezpečně, aby neublížil nijak sobě ani druhým. Ale zejména, co se týče sexuální výchovy, tak by měl být velice opatrný ohledně cizích lidí, protože ne každý chce dítěti pomoci nebo poradit, ale najdou se i tací, kteří by chtěli nevinnosti dětí zneužít a ublížit

jim. Je nezbytné děti před touto hrozbou varovat, i když jsou docela malí, abychom předešli případnému zneužití. Učitel by měl stejně jako rodič hrát informativní a poradenskou roli a dítěti být nablízku, pokud by se potřeboval o něčem poradit. Důležité je naučit děti si všímat i okolního světa kolem svých přátel a blízkých, aby mohly případně upozornit na jakékoli nebezpečí v jejich okolí.

3.1.3.1.5 Očekávané výstupy – 2. období (4. – 5. ročník)

Člověk a jeho zdraví

žák:

- „využívá poznatků o lidském těle k vysvětlení základních funkcí jednotlivých orgánových soustav a podpoře vlastního zdravého způsobu života
- rozlišuje jednotlivé etapy lidského života a orientuje se ve vývoji dítěte před a po jeho narození
- uplatňuje základní dovednosti a návyky související s podporou zdraví a jeho preventivní ochranou
- uplatňuje ohleduplné chování k druhému pohlaví a orientuje se v bezpečných způsobech sexuálního chování mezi chlapci a děvčaty v daném věku“ (RVP ZV 2010, str. 42)

Po absolvování druhé etapy 1. stupně je dítě poučené o fungování jeho těla a chápe fáze života. Co se týče druhého pohlaví, tak se k němu chová s úctou a pochopením. Učitel žáka vede k pochopení rozdílů mezi pohlavími a učí ho, jak jednat s opačným pohlavím.

3.1.3.2 Člověk a zdraví

3.1.3.2.1 Charakteristika vzdělávací oblasti

Zdraví člověka chápeme jako vyvážený stav tělesné, duševní a sociální pohody. Utváří ho a ovlivňuje mnoho aspektů, jakými je styl života, zdravotně preventivní chování, kvalita mezilidských vztahů, kvalita životního prostředí, bezpečí člověka atd.

Vzdělávání v této oblasti směřuje zejména k tomu, aby žáci poznávali sami sebe jako živé bytosti, pochopili hodnotu zdraví, smysl zdravotní prevence i problémy spojené s nemocí nebo jiným poškozením zdraví. Žáci se seznamují s různým nebezpečím, ohrožujícím zdraví, osvojují si dovednosti a způsoby chování, vedoucí k zachování či posílení zdraví. Také získávají nutnou míru odpovědnosti za zdraví vlastní i jiných.

Při realizaci této vzdělávací oblasti je nezbytné klást důraz zejména na praktické dovednosti a jejich použití v modelových situacích a každodenním životě školy. Tudíž je velmi důležité, aby se život školy shodoval s tím, co se žáci o zdraví učí. Zpočátku musí

učitel být žákům příkladem a pomoci a tak je kladně ovlivňovat. Později se klade i velký důraz na větší samostatnost a odpovědnost žáků v jednání, rozhodování a činnostech souvisejících se zdravím.

Vzdělávací oblast Člověk a zdraví je vymezena a realizována ve vzdělávacích oborech Výchova ke zdraví a Tělesná výchova, do níž je zahrnuta i zdravotní tělesná výchova.

Výchova ke zdraví přináší základní poznání o člověku v souvislosti s preventivní ochranou jeho zdraví. Učí žáky aktivně rozvíjet a chránit zdraví a být za ně odpovědný. Navazuje na obsah vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět. Žáci si upevňují hygienické, stravovací, pracovní a také jiné zdravotně preventivní návyky. Dále rozvíjejí schopnost odmítat škodlivé látky a čelit ohrožení v každodenních i mimořádných situacích. Rozšiřují a prohlubují si poznatky o rodině, škole a vrstevnících, člověku i vztazích mezi lidmi. (RVP ZV 2010, str. 72)

3.1.3.2.2 Cílové zaměření vzdělávací oblasti

Vzdělávání v této vzdělávací oblasti směřuje k utváření a rozvíjení klíčových kompetencí žáků tím, že vede žáky k:

- *„poznávání zdraví jako nejdůležitější životní hodnoty*
- *počtení zdraví jako vyváženého stavu tělesné, duševní i sociální pohody a k vnímání radostných prožitků z činností, podpořených příjemným prostředím a atmosférou příznivých vztahů*
- *získávání základní orientace v názorech na to, co je zdravé a co může zdraví prospět, i na to, co zdraví ohrožuje a poškozuje*
- *využívání osvojených preventivních postupů pro ovlivňování zdraví v denním režimu, k upevňování způsobů rozhodování a jednání v souladu s aktivní podporou zdraví v každé životní situaci i k poznávání a využívání míst souvisejících s preventivní ochranou zdraví*
- *propojování činností a jednání souvisejících se zdravím a zdravými mezilidskými vztahy se základními etickými a morálními postoji, s volným úsilím atd.“ (RVP ZV 2010, str. 73)*

Tato vzdělávací oblast směřuje k tomu, aby žáci po absolvování 2. stupně základní školy poznali, že zdraví člověka je jedna z nejdůležitějších hodnot v životě a je třeba ho chránit. I to, že nejde jen o zdraví fyzické ale i o psychické.

Získávání nových kontaktů a budování nových mezilidských vztahů je také často propojováno se zdravým životním stylem a s morálními a etickými hodnotami společnosti kolem nich.

3.1.3.2.3 Očekávané výstupy – 2. stupeň

Výchova ke zdraví

Žák

- *„respektuje přijatá pravidla soužití mezi vrstevníky a partnery; pozitivní komunikací
a kooperací přispívá k utváření dobrých mezilidských vztahů v širším společenství (v rodině, komunitě)*
- *vysvětlí role členů komunity (rodiny, třídy, spolku) a uvede příklady pozitivního a negativního vlivu na kvalitu sociálního klimatu (vrstevnická komunita, rodinné prostředí) z hlediska prospěšnosti zdraví*
- *vysvětlí na příkladech přímé souvislosti mezi tělesným, duševním a sociálním zdravím; vysvětlí vztah mezi uspokojováním základních lidských potřeb a hodnotou zdraví*
- *posoudí různé způsoby chování lidí z hlediska odpovědnosti za vlastní zdraví i zdraví druhých a vyvozuje z nich osobní odpovědnost ve prospěch aktivní podpory zdraví*
- *usiluje v rámci svých možností a zkušeností o aktivní podporu zdraví*
- *uplatňuje osvojené preventivní způsoby rozhodování, chování a jednání v souvislosti s běžnými, přenosnými, civilizačními a jinými chorobami; svěří se se zdravotním problémem a v případě potřeby vyhledá odbornou pomoc*
- *projevuje odpovědný vztah k sobě samému, k vlastnímu dospívání a pravidlům zdravého životního stylu*
- *optimálně reaguje na fyziologické změny v období dospívání a kultivovaně se chová k opačnému pohlaví*
- *v souvislosti se zdravím, etikou, morálkou a životními cíli mladých lidí přijímá odpovědnost za bezpečné sexuální chování“ (RVP ZV 2010, str. 74)*

3.1.3.2.4 Učivo

Výchova ke zdraví

„VZTAHY MEZI LIDMI A FORMY SOUŽITÍ

- *vztahy ve dvojici – kamarádství, přátelství, láska, partnerské vztahy, manželství a rodičovství*
- *vztahy a pravidla soužití v prostředí komunity – rodina, škola, vrstevnická skupina, obec, spolek*

ZMĚNY V ŽIVOTĚ ČLOVĚKA A JEJICH REFLEXE

- *dětství, puberta, dospívání – tělesné, duševní a společenské změny*
- *sexuální dospívání a reprodukční zdraví – předčasná sexuální zkušenost; těhotenství a rodičovství mladistvých; poruchy pohlavní identity*

ZDRAVÝ ZPŮSOB ŽIVOTA A PÉČE O ZDRAVÍ

- *tělesná a duševní hygiena – zásady osobní, intimní a duševní hygieny, otužování, význam pohybu pro zdraví*
- *ochrana před přenosnými i nepřenosiými chorobami, chronickým onemocněním a úrazy – bezpečné způsoby chování (nemoci přenosné pohlavním stykem, HIV/AIDS, hepatitidy)*

RIZIKA OHROŽUJÍCÍ ZDRAVÍ A JEJICH PREVENCE

- *skryté formy a stupně individuálního násilí a zneužívání, sexuální kriminalita – šikana a jiné projevy násilí; formy sexuálního zneužívání dětí; komunikace se službami odborné pomoci*
- *bezpečné chování – komunikace s vrstevníky a neznámými lidmi, pohyb v rizikovém prostředí, přítomnost v konfliktních a krizových situacích*

OSOBNOSTNÍ A SOCIÁLNÍ ROZVOJ

- *sebepoznání a sebepojetí – vztah k sobě samému, vztah k druhým lidem; zdravé a vyrovnané sebepojetí*
- *mezilidské vztahy, komunikace a kooperace – respektování sebe sama i druhých, přijímání názoru druhého, empatie; chování podporující dobré vztahy, aktivní naslouchání, dialog, efektivní a asertivní komunikace a kooperace v různých situacích*
- *morální rozvoj – cvičení zaujímání hodnotových postojů a rozhodovacích dovedností; dovednosti pro řešení problémů v mezilidských vztazích; pomáhající a prosociální chování“ (RVP ZV 2010, str. 74-75)*

3.1.4 DOPLŇUJÍCÍ VZDĚLÁVACÍ OBORY

Do RVP ZV se zařazují *Doplňující vzdělávací obory*, které nejsou povinnou součástí základního vzdělávání. Vzdělávací obsah pouze doplňují a rozšiřují. (RVP ZV 2010, str. 87)

3.1.4.1 Etická výchova

3.1.4.1.1 Charakteristika vzdělávacího oboru

Obsah doplňujícího vzdělávacího oboru tvoří následující témata:

1. *„Mezilidské vztahy a komunikace.*
2. *Důstojnost lidské osoby. Pozitivní hodnocení sebe.*
3. *Pozitivní hodnocení druhých.*
4. *Kreativita a iniciativa. Řešení problémů a úkolů. Přijetí vlastního a společného rozhodnutí.*
5. *Komunikace citů.*
6. *Interpersonální a sociální empatie.*
7. *Asertivita. Zvládnutí agresivity a soutěživosti. Sebeovládání. Řešení konfliktů.*
8. *Reálné a zobrazené vzory.*
9. *Prosociální chování v osobních vztazích. Pomoc, darování, dělení se, spolupráce, přátelství.*
10. *Prosociální chování ve veřejném životě. Solidarita a sociální problémy.“* (RVP ZV 2010, str. 90)

Na deset základních témat navazuje sedm aplikačních témat, mezi která patří:

- *„Etické hodnoty*
- *Sexuální zdraví*
- *Rodinný život*
- *Duchovní rozměr člověka*
- *Ekonomické hodnoty*
- *Ochrana přírody a životního prostředí*
- *Hledání pravdy a dobra jako součást přirozenosti člověka“* (RVP ZV 2010, str. 90)

„Etická výchova vytváří celou řadu vztahů mezi jednotlivými předměty.

Ve vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět navazuje na učivo domov, škola, rodina, soužití lidí, chování lidí, základní globální problémy, ohleduplné chování k přírodě, ochrana přírody, partnerství, rodičovství a základy sexuální výchovy.

Ve vzdělávací oblasti Člověk a zdraví ve vzdělávacím oboru Výchova ke zdraví navazuje na učivo vztahy mezi lidmi a formy soužití, změny v životě člověka a jejich reflexe, zdravý způsob života a péče o zdraví, rizika ohrožující zdraví a jejich prevence a osobnostní a sociální rozvoj.

Etická výchova žáka především vede: k navázání a udržování uspokojivých vztahů, k vytvoření si pravdivé představy o sobě samém, k tvořivému řešení každodenních problémů, k formulaci svých názorů a postojů na základě vlastního úsudku s využitím poznatků z diskuze s druhými, ke kritickému vnímání vlivu vzorů při vytváření vlastního světového názoru, k pochopení základních environmentálních a ekologických problémů a souvislostí moderního světa.

Doplňující vzdělávací obor etická výchova u žáka rozvíjí: sociální dovednosti, které jsou zaměřeny nejen na vlastní prospěch, ale také na prospěch jiných lidí a celé společnosti, na samostatné pozorování s následným kritickým posouzením a vyvozením závěrů pro praktický život, samostatnost při hledání vhodných způsobů řešení problémů, správné způsoby komunikace, respekt k hodnotám, názorům a přesvědčení jiných lidí, schopnost vcítit se do situací ostatních lidí, pozitivní představu o sobě samém a schopnost účinné spolupráce.

Hlavním důvodem pro zařazení etické výchovy do RVP ZV je skutečnost, že v naší školské soustavě chybí předmět, který by systematicky rozvíjel mravní stránku osobnosti žáků.“ (RVP ZV 2010, str. 90-91)

3.1.4.1.2 Učivo – 1. stupeň

„POZITIVNÍ HODNOCENÍ SEBE A DRUHÝCH

- *sebepojetí – sebezpoznání, sebehodnocení, sebpřijetí, sebeprezentace, sebeovládání, podpora sebeoceňování*
- *pozitivní hodnocení druhých – v běžných podmínkách projevení pozornosti a laskavosti, vyjádření uznání, účinnost pochvaly, přepisování pozitivních vlastností druhým, správná reakce na pochvalu*
- *akceptace druhého – zážitek přijetí pro každé dítě, nácvik přátelského přijetí, umění odpustit, pomocí empatie předpokládat reakci druhých*

ZÁKLADY ASERTIVNÍHO CHOVÁNÍ

- *iniciativa – ve vztahu k jiným, hledání možnosti, jak vycházet s jinými lidmi v rodině, ve třídě, mezi vrstevníky, iniciativa nepřijatá jinými, zpracování neúspěchu*

- *asertivní chování – rozlišování mezi nabídkami druhých, schopnost odmítnutí nabídky k podvodu, krádeži, pomlouvání, zneužívání návykových látek a sexuálnímu zneužívání“ (RVP ZV 2010, str. 92)*

3.1.4.1.3 Učivo – 2. stupeň

„KOMUNIKACE

- *otevřená komunikace – úrovně komunikace, zásady verbální komunikace, komunikační chyby, dialog, komunikace ve ztížených podmínkách*
- *aktivní naslouchání – cíle, výhody, zásady, způsob a nácvik aktivního naslouchání*

DŮSTOJNOST A IDENTITA LIDSKÉ OSOBY

- *úcta k lidské osobě – lidská práva, zdroje lidských práv, svoboda, rovnost, potenciality člověka, pozitivní hodnocení druhých v obtížných situacích, občanská zralost*
- *jedinečnost a identita člověka – rozvoj sebevědomí, hodnotová orientace, rozvoj sebeovládání a morálního úsudku, úvahy nad mravními zásadami, radost a optimismus v životě*

APLIKOVANÁ ETICKÁ VÝCHOVA

- *etické hodnoty – zdroje etiky, osobní odpovědnost, smysl života, aplikace mravních zásad a hodnot, ctnosti, svědomí a jeho rozvoj*
- *sexuální zdraví – zodpovědný vztah k sexualitě, mládí – příprava na lásku, sexuální identita, nezralé rodičovství*
- *rodina – poznání vlastní rodiny a jejích pravidel, práva a povinnosti v rodině, role v rodině, formulace nevyslovených pravidel a očekávání, hodnota rodiny, zlepšení atmosféry v rodině, komunikace v rodině, úcta k členům rodiny, úcta ke stáří“ (RVP ZV 2010, str. 92-93)*

3.2 RVP ZV 2013

V této části bych se ráda věnovala změnám v Rámcovém vzdělávacím programu zapracovaným pro verzi dokumentu pro 1. 9. 2013. Zajímat mě budou samozřejmě pouze změny, které se týkají sexuální a rodinné výchovy.

Práce na úpravách Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání (RVP ZV) byly zahájeny na podzim roku 2011. Po zvážení všech okolností a po dohodě s odbornými pracovními týmy se přistoupilo k úpravám, které vzešly z mezirezortních jednání, a to s Ministerstvem financí (MF), Ministerstvem vnitra (MV), Ministerstvem obrany (MO), Ministerstvem dopravy (MD), Ministerstvem zdravotnictví (MZ) ve

spolupráci s Výborem na ochranu rodičovských práv (VORP), a Úřadem vlády (ÚV). Na základě těchto jednání byla do RVP ZV začleněna, dopracována nebo upravena některá aktuální a důležitá témata, jež mají své opodstatnění ve vládních dokumentech nebo v legislativních dokumentech příslušných rezortů. (INFORMACE O ÚPRAVÁCH RVP ZV, str. 1)

Podrobný přehled hlavních úprav RVP:

Sexuální a rodinná výchova

Důvody: Nestátní neziskové organizace i jednotlivci (petice) požadovali zdůraznit „pochopení významu sexuality a jejího zapojení do vztahu v souvislosti se zdravím, etikou, morálkou a pozitivními životními cíli, pochopení významu zdrženlivosti v dospívání a uvědomění si důležitosti odpovědného sexuálního chování“.

Dokumenty: MZ - Zdraví 21, cíl 4 – ZDRAVÍ MLADÝCH (vytvořit podmínky, aby do roku 2020 mladí lidé byli zdravější a schopnější plnit svoji roli ve společnosti), dílčí úkol 4.4 Snížit o třetinu počet těhotenství u dospívajících dívek - prevence rizikového chování, vhodnost odsunutí sexuálního startu v dospívání. (INFORMACE O ÚPRAVÁCH RVP ZV, str. 4)

Rodinná a sexuální výchova

- *Připravují se krajské semináře – první pololetí roku 2013 – termíny v jednotlivých krajích budou upřesněny na webových stránkách MŠMT a NIDV*
- *V rámci DVPP budou učitelé a ředitelé škol proškoleni ve druhém pololetí školního roku 2012/2013, aby byli připraveni na platnost změn v RVP ZV – ve spolupráci MŠMT, NIDV, Ministerstva zdravotnictví.*

<http://www.msmt.cz/file/10974> - metodické doporučení (SEZNAM PODPŮRNÝCH OPATŘENÍ, str. 3)

3.2.1 ZMĚNY V RVP ZV PRO ROK 2013

V této části budu citovat Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání s platností od 1. 9. 2013. Tučným písmem jsou vyznačeny nové úseky RVP ZV týkající se sexuální výchovy.

3.2.1.1 Vzdělávací oblast – Člověk a jeho svět

3.2.1.1.1 Člověk a jeho zdraví – očekávané výstupy – 1. období

- *rozezná nebezpečí různého charakteru, využívá bezpečná místa pro hru a trávení volného času; uplatňuje základní pravidla bezpečného chování účastníka silničního provozu, jedná tak, aby neohrožoval zdraví své a zdraví jiných*

- *chová se obezřetně při setkání s neznámými jedinci, odmítne komunikaci, která je mu nepříjemná; v případě potřeby požádá o pomoc pro sebe i pro jiné dítě; ovládá způsoby komunikace s operátory tísňových linek (UPRAVENÝ RVP ZV 2013, str. 44)*

3.2.1.1.2 Učivo

- *lidské tělo – stavba těla, základní funkce a projevy, životní potřeby člověka, pohlavní rozdíly mezi mužem a ženou, základy lidské reprodukce, vývoj jedince*
- *péče o zdraví – zdravý životní styl, denní režim, správná výživa, výběr a způsoby uchovávání potravin, vhodná skladba stravy, pitný režim, nemoci přenosné a nepřenositelné, ochrana před infekcemi přenosnými krví (hepatitida, HIV/AIDS), drobné partnerství, manželství, rodičovství, základy sexuální výchovy – rodina, vztahy v rodině, partnerské vztahy, osobní vztahy, etická stránka vztahů, etická stránka sexuality*
- *návykové látky a zdraví – návykové látky, hrací automaty a počítače, závislost, odmítání návykových látek, nebezpečí komunikace prostřednictvím elektronických médií*
- *osobní bezpečí, krizové situace – vhodná a nevhodná místa pro hru, bezpečné chování v rizikovém prostředí, označování nebezpečných látek; šikana, týrání, sexuální a jiné zneužívání, brutalita a jiné formy násilí v médiích*
- *přivolání pomoci v případě ohrožení fyzického a duševního zdraví – služby odborné pomoci, čísla tísňového volání, správný způsob volání na tísňovou linku (UPRAVENÝ RVP ZV 2013, str. 44-45)*

3.2.1.2 Vzdělávací oblast – Člověk a zdraví

3.2.1.2.1 Cílové zaměření vzdělávací oblasti

Vzdělávání v této vzdělávací oblasti směřuje k utváření a rozvíjení klíčových kompetencí žáků tím, že vede žáky k:

- *ochraně zdraví a životů při každodenních rizikových situacích i mimořádných událostech a k využívání osvojených postupů spojených s řešením jednotlivých mimořádných událostí (UPRAVENÝ RVP ZV 2013, str. 78)*

3.2.1.2.2 Výchova ke zdraví – očekávané výstupy 2. stupeň

Žák:

- *respektuje změny v období dospívání, vhodně na ně reaguje; a kultivovaně se chová k opačnému pohlaví*

- *respektuje význam sexuality v souvislosti se zdravím, etikou, morálkou a pozitivními životními cíli; chápe význam zdrženlivosti v dospívání a odpovědného sexuálního chování (UPRAVENÝ RVP ZV 2013, str. 79)*

3.2.1.2.3 Učivo

ZMĚNY V ŽIVOTĚ ČLOVĚKA A JEJICH REFLEXE

- *sexuální dospívání a reprodukční zdraví – zdraví reprodukční soustavy, sexualita jako součást formování osobnosti, zdrženlivost, předčasná sexuální zkušenost, promiskuita; problémy těhotenství a rodičovství mladistvých; poruchy pohlavní identity*

ZDRAVÝ ZPŮSOB ŽIVOTA A PÉČE O ZDRAVÍ

- *ochrana před přenosnými chorobami, základní cesty přenosu nákaz a jejich prevence, nákazy respirační, přenosné potravou, získané v přírodě, přenosné krví a sexuálním kontaktem*

RIZIKA OHROŽUJÍCÍ ZDRAVÍ A JEJICH PREVENCE

- *skryté formy a stupně individuálního násilí a zneužívání, sexuální kriminalita – šikana a jiné projevy násilí; formy sexuálního zneužívání dětí; kriminalita mládeže; komunikace se službami odborné pomoci*
- *bezpečné chování a komunikace – komunikace s vrstevníky a neznámými lidmi, bezpečný pohyb v rizikovém prostředí, nebezpečí komunikace prostřednictvím elektronických médií, sebeochrana a vzájemná pomoc v rizikových situacích a v situacích ohrožení (UPRAVENÝ RVP ZV 2013, str. 82)*

4 ANALÝZA DOSTUPNÉ LITERATURY TÝKAJÍCÍ SE SEXUÁLNÍ VÝCHOVY

Učitelé či vychovatelé sexuální výchovy ke svým přípravám nevyžívají pouze kurikulární dokumenty, jakými jsou RVP a Bílá kniha. Druhým neméně významným zdrojem pro přípravu na tematiku sexuální výchovy jsou samozřejmě i nejrůznější publikace a knihy.

Na trhu existuje mnoho titulů týkajících se sexuální výchovy. Jsou běžně dostupné buď v knihovnách ať už akademických, vědeckých či místních, anebo se mohou novější knižní publikace zakoupit v nejrůznějších knihkupectvích.

Cílem této kapitoly je zmapovat dostupné knižní publikace ve dvou souborných katalozích na Internetu. Je to proto, že knih týkajících se sexu všeobecně je nepřehledné množství a není možné se v nich vyznat. Chtěla bych oddělit pouhé příručky o sexu od opravdových publikací zabývajících se sexuální výchovou.

K mému vyhledávání použiji vyhledávače na Internetu a to konkrétně dva nejdůležitější – Jednotnou informační bránu a databázi Národní knihovny. Po zadání hesla „sexuální výchova“ budu zkoumat, jaké tituly se zobrazí. Vyřazovat budu zastaralé tituly starší než je rok 1990 a samotné příručky a knihy pouze o sexu jako takovém.

Následně se pokusím rozdělit všechny tituly do dvou skupin, a to knihy a příručky určené přímo pro samotné dospívající a dále na knihy, které mohou použít zejména učitelé a vychovatelé (tzn. i rodiče) sexuální výchovy pro přípravu na hodiny a osvětu mládeže v této oblasti. Podle mého názoru je třeba, aby měly všechny strany, ať už dospívající tak i rodiče a učitelé, k dispozici publikace, které jim poskytnou oporu v nelehkém úkolu vzdělávání v oblasti sexuální výchovy.

Na konci této kapitoly ještě provedu primární analýzu vyhledaných titulů podle jejich názvu a rozdělím je do menších podskupin.

4.1 VYHLEDÁVÁNÍ V SOUBORNÉM KATALOGU JIB – JEDNOTNÁ INFORMAČNÍ BRÁNA

Po zadání hesla „sexuální výchova“ do vyhledávače jednotné informační brány (www.jib.cz) se mi zobrazilo celkem 151 titulů. Vyhledávání probíhalo ze zdrojů:

- Souborný katalog ČR
- Centrální katalog UK
- MUNI – souborný katalog
- Akademie věd ČR – souborný katalog
- SKAT – souborný katalog
- VŠE – souborný katalog

I když se mělo jednat pouze o české, nebo česky přeložené knihy, vyhledávač zobrazil i cizojazyčné monografie, které do seznamu zahrnul. V následujícím seznamu jsou zařazeny knihy, příručky i některé diplomové práce v českém jazyce, které se týkají sexuální výchovy. Celkem je jich 53.

Následující seznam je shrnutím zdrojů sexuální výchovy v Jednotné informační bráně.

Adášková, Jana - Co chtějí vědět holky o sexu, 2012
Bednářová, Jana - Encyklopedie pohlavního života: dospělí, 1995
Bierstecker, S. - Bezpečný sex při práci i zábavě, 1991
Centrum pro rodinu (Zlín, Česko) - Na cestě za láskou: příprava na manželství a rodičovství pro mládež a snoubence, děti i dospělé, 2002
Daure, Philippe - Encyklopedie pohlavního života: 7 - 9 let, 1997
Giommi, Roberta - Jsem holka, jsem kluk, 2010
Gravelle, Karen - Vše o dospívání: otevřené odpovědi pro kluky, 2011
Kahn-Nathan, Jacqueline - Encyklopedie pohlavního života: 10-13 let, 2003
Klevis, Vladimír - Encyklopedie moderní dívky, 1994
Koch, Ray Bret - Encyklopedie pohlavního života: dospívající, 1994
Kolačková, Eva - O lásce manželské a rodičovské, 2006
Meredithová, Susan - Dospívání a sex, 1991
Plaisted, Caroline - Bude ze mě chlap, 2012
Rauerová, Jitka - Co chtějí kluci vědět o sexu, 2012
Rausová, Julie - Eva Evě, 2006
Robert, Jocelyne - Nenech si to líbit! : ochrana dítěte před sexuálním zneužitím, 2013
Řezáčová, Tamara - Encyklopedie pohlavního života: Dospělí, 1995
Trojan, Pavel - Co mám vědět o sexu, 2008

Tituly určené spíše pro dospívající

Burešová, Jana - Problematika sexuální výchovy žáků na 2. stupni ZŠ, 2006
Fenwick, Elizabeth - Sexuální výchova: průvodce citovým a tělesným dozríváním, 1996
Janiš, Kamil - Příspěvek k základům sexuální výchovy, 2007
Janiš, Kamil - Slovník frekventovaných pojmů k rodinné a sexuální výchově, 2007

Viz níže

Janiš, Kamil - Učební text k problematice rodinné a sexuální výchovy, 2008

Johnson, Rick - To je můj syn: co mohou matky udělat pro své syny?, 2012

Kothajová, Martina - Sexuální výchova očima dvou generací, 2011

Koutná, Martina - Sexuální výchova na základních školách v České republice, 2012

Křemářová, Barbora - Děti a online rizika: sborník studií, 2012

Lukšík, Ivan - Sexualita a rodovost' v sociálních a výchovných súvislostiach, 2003

Mithlöner, Miroslav - 18. celostátní kongres k sexuální výchově v České republice. Pardubice 2010

Mithlöner, Miroslav - 10. celostátní kongres k sexuální výchově v České republice: Pardubice 2002

Mithlöner, Miroslav - 11. celostátní kongres k sexuální výchově v České republice: Pardubice 2003

Mithlöner, Miroslav - 15. celostátní kongres k sexuální výchově v České republice: Pardubice 2007

Mithlöner, Miroslav - 16. celostátní kongres k sexuální výchově v České republice: Pardubice, 2008

Mithlöner, Miroslav - 17. celostátní kongres k sexuální výchově v České republice. Pardubice 2009

Mithlöner, Miroslav - 19. Celostátní kongres k sexuální výchově v České republice: Pardubice 2011

Mithlöner, Miroslav - 20. Celostátní kongres k sexuální výchově v České republice: Pardubice 2012

Mithlöner, Miroslav - 14. celostátní kongres k sexuální výchově v české republice: Pardubice 2006

Mynaříková, Blanka - Postavení sexuální výchovy v systému edukace osob s mentální retardací, 2006

Pilát, Milan - Lásky není jednoduchá: příprava romské mládeže k životu v partnerském/manželském vztahu, 2009

Pinkavová, Martina - Postoje vychovatelů k sexualitě mentálně postižených, 2008

Polívková, Lucie - Prevence komerčního sexuálního zneužívání dětí jako pedagogický problém, 2011

Rašková, Miluše - 5 otázek k sexuální výchově dětí předškolního a mladšího školního věku (3-11 let) : informativní příručka o sexuální výchově nejen pro studenty, učitele, vychovatele a rodiče, 2007

Růžičková, Dora - Užitečná zdravotní témata ve školství, 2012

Shubina, Yelena - Hledání životního partnera z pohledu dívek pocházejících z České republiky a Kazachstánu. Rozdíly a společné rysy, 2011

Smetáčková, Irena - Na cestě k vlastní rodině: kapitoly z rodinné výchovy, 2008

Strnadová, Kateřina - Sexuální výchova jako prevence sexuálního zneužívání lidí s mentálním postižením, 2013

Svoboda, Jan - Rodinná výchova: pro 8. a 9. ročník ZŠ, 1990

Svoboda, Jan - Texty k inspiraci vyučujícím: (zvláště rodinné a sexuální výchovy), 2010

Štěrbová, Dana - Sexuální výchova - multidisciplinární přístup: medicína, psychologie, pedagogika, právo, demografie, 2012

Štěrbová, Dana - Sexuální výchova a osvěta u osob s hluchoslepotou : (příručka pro rodiče a odborníky), 2006

Šulová, Lenka - Výchova k sexuálně reprodukčnímu zdraví, 2011

Vachudová, Kristína - Vliv výchovy v primární rodině na podobu intimního života mladých dospělých, 2012

Vrublová, Yvetta - Výchova k reprodukčnímu zdraví: studijní opora, 2013

Tituly určené pro učitele, rodiče – vychovatele sexuální výchovy

4.2 VYHLEDÁVÁNÍ V DATABÁZI NÁRODNÍ KNIHOVNY ČR

Zadala jsem opět heslo „sexuální výchova“ do vyhledávače databáze Národní knihovny ČR na stránkách (www.nkp.cz) a nalezeno bylo 355 titulů. Předpokladem je, že mezi nimi jsou i knižní publikace nebo příručky z Jednotného informačního portálu, proto bych zde zmínila pouze knihy, které nejsou v předchozím seznamu zmíněny. Ty tentokrát čítají počet 66.

Brtníková, Marta - Přinesl nás čáp asi, aneb, Naučme se být dobrými rodiči, šťastně žít v páru, vesele stárnout, 1992
Cyran, Wolfgang - Dospívám v ženu: co chtějí dívky vědět o menstruaci, sexu a těhotenství, 1997
Donát, Josef - Důvěrně a otevřeně pro chlapce a děvčata, 1993
Gebhardt, Gusti - Od pěti do pětadvaceti: pohlavní výchova v rozhovorech, 1993
Gravelleová, Karen - Co se to tam dole děje?: na co se kluci bojí zeptat, 2004
Hamanová, Jana - Na cestě k dospělosti, aneb, Na co se nejčastěji ptáte: (pro 11-15leté), 2003
Holub, Jiří - AIDS a my aneb Co je třeba vědět o AIDS, 1993
Hüsch, Tim - 1000 chlapeckých otázek, 1999
Hüsch, Tim - Záležitost čistě chlapecká: všechny důležité informace a tipy, 2004
Joyeux, Henri - City, sexualita, AIDS, 2000
Joyeux, Henri - Jsme zamilovaní: Sexuální výchova od 15 do 20 let, 1994
Joyeux, Henri - Mami, jak přijde dítě na svět?, 1994
Joyeux, Henri - Přichází puberta, 2000
Madarasová, Lynda - Co se děje s mým tělem?: kniha pro kluky, 1996
Madarasová, Lynda - Co se děje s mým tělem?: kniha pro holky, 1996
Petrovičová, Jasminka - Co mám vědět o sexu, 2005
Plzák, Miroslav - Dospělým vstup zakázán, 2005
Pondělíčková-Mašlová, Jaroslava - Pohlavní život, neboli, Odpovědi na otázky, které si kladeš, 2005
Ring, Gabi - Sexualita: 100 otázek a odpovědí, 1995
Schneider, Sylvia - Na co se ptají děvčata: co chtějí děvčata vědět o duši, těle, vztazích, sexualitě, 1996
Schuster, Gaby - 1000 dívčích otázek, 1999
Schuster, Gaby - Záležitost čistě dívčí: všechny důležité informace a tipy, 2004
Schwabenthan, Sabine - Dívky: encyklopedie mladé dívky, 1994
Soudková, Miluše - O zdravých vztazích mezi lidmi: přátelství a manželství, 2006
Stoppard, Miriam - Dospívajícím dívkám, 2001
Štěřík, Vladimír - O čem se doma nemluví, aneb, Úvod do pohlavního života, 1995

Tituly určené spíše dospívajícím

Anchell, Melvin - *Sexuální výchova s otazníkem*, 1996
Augustyn, Józef - *Sexuální výchova v rodině a ve škole*, 1998
Brtníková, Marta - *Děti, sex a rodiče*, 1990
Brzek, Antonín - *Prevence AIDS ve školní sexuální výchově*, 1990
Burdová, Ilona - *Jak s dětmi mluvit o sexu, manželství a rodičovství*, 2011
Cenková, Tamara - *Jak přežít pubertu svých dětí*, 2010
Donát, Josef - *Důvěrně a otevřeně o sexualitě: sexuální výchova pro základní školu a pro nižší ročníky víceletých gymnázií*, 2007
Dvořák, Dušan - *Metodika vzdělávacích programů prevence drogových závislostí a prevence HIV/AIDS*, 1995
Hajnová, Růžena - *Průvodce sexuální výchovou pro základní a střední školy*, 2002
Hana Fifková ... et al. - *Sexuální výchova: vybraná témata: výchova ke zdraví: příručka pro učitele*, 2009
Hines, Gill - *Nebojte se vychovávat: každodenní průvodce světem dospívajících*, 2007
Janiš, Kamil - *Didaktika sexuální výchovy*, 1999
Janiš, Kamil - *Sexuální výchova - příspěvek k teorii a praxi*, 2002
Janiš, Kamil - *Sexuální výchova na základní škole*, 1993
Janiš, Kamil - *Úvod do sexuální výchovy*, 2005
Janošová, Pavlína - *Dívčí a chlapecká identita: vývoj a úskalí*, 2008
Kubrichtová, Lenka - *Ochrana reprodukčního zdraví: metodická příručka pro pedagogy*, 2007
Laaser, Mark R. - *Jak mluvit s dětmi o sexu*, 2004
Lippa, Richard A. - *Pohlaví: příroda a výchova*, 2009
Marhounová, Jana - *Základy rodinného života II: pro 8. -9. ročník základní školy*, 1998
Matějček, Zdeněk - *Co, kdy a jak ve výchově dětí*, 2007
Mojžíš, Libor - *Základy rodinné výchovy: pomocný pracovní text pro odborná učiliště a praktické školy*, 1997
Pál, Andor - *Manuál sexuální výchovy*, 1995
Pondělíčková-Mašlová, Jaroslava - *Nezralá sexualita: o sexuální výchově a sexuálních projevech dětí a mládeže*, 1990
Pšenička, Oldřich - *Sexuální výchova v rodině: radost být matkou a také otcem*, 1994
Rašková, Miluše - *Připravenost učitele k sexuální výchově v kontextu pedagogické teorie a praxe v české primární škole*, 2008
Rozehnalová, Marcela - *Co se skrývá za sexem dospívajících?, aneb, Prevence rizikového sexuálního chování mládeže a jeho následků*, 2005
Schneider, Sylvia - *Na co se ptají rodiče: vše, co chtějí vědět rodiče o duši, těle, vztazích, sexualitě dospívajících*, 1996
Sielert, Uwe - *Sexuální výchova: Kniha netradičních metod výuky*, 1994
Smolíková, Kateřina - *Než se dítě zeptá: program sexuální výchovy dětí předškolního věku*, 1997
Svoboda, Jan - *Dialogová forma výuky společenské, rodinné a sexuální výchovy v základní škole: podpůrné techniky výuky rozpracované podle doporučených celků v rámci prevence výskytu sociálně patologických jevů*, 2005
Šilerová, Lenka - *Sexuální výchova: jak a proč mluvit s dětmi o sexualitě*, 2003
Šulová, Lenka - *Výchova k manželství a rodičovství na základních a středních školách. Díl 1, Původní ucelená metodika výuky na ZŠ*, 1995
Täubner, Vladimír - *Metodika sexuální výchovy pro učitele, vychovatele, rodiče a studenty učitelství*, 1997
Täubner, Vladimír - *Na pomoc studentům a učitelům v sexuální výchově*, 1998
Trojan, Ondřej - *Jak mluvit s dětmi o sexu: rádce pro rodiče a učitele*, 2009
Trojan, Ondřej - *O čápech a vránách: Jak nejlépe mluvit s dětmi o sexu*, 1994
Uzel, Radim - *Sexuální výchova*, 2006
Venglářová, Martina - *Nové trendy v sexuální výchově*, 2009
Volfová, Iva - *Prevence sexuálního zneužívání dětí a adolescentů se specifickými potřebami*, 2008

Tituly určené pro učitele, rodiče – vychovatele sexuální výchovy

4.3 PRIMÁRNÍ ANALÝZA VYHLEDANÝCH TITULŮ

Tato analýza spočívá v analyzování vyhledaných titulů podle jejich názvu a určení. V následujících podkapitolách chci rozdělit knihy do několika různorodých skupin.

4.3.1 KNIHY PRO DOSPÍVAJÍCÍ

V seznamu nalezneme mnoho knih a příruček, které jsou určeny přímo pro mládež, ať už pro dívky nebo chlapce, kde jsou jim citlivě podány důležité informace, o kterých by se například neradi bavili s rodiči. Autoři mohou informace mládeži podávat buď formou odpovědí na otázky, nebo klasickými kapitolami.

Vybrané tituly:

- Giommi, Roberta* - *Jsem holka, jsem kluk*, 2010
- Gravelle, Karen* - *Vše o dospívání: otevřené odpovědi pro kluky*, 2011
- Ring, Gabi* - *Sexualita: 100 otázek a odpovědí*, 1995
- Schneider, Sylvia* - *Na co se ptají děvčata: co chtějí děvčata vědět o duši, těle, vztazích, sexualitě*, 1996
- Schuster, Gaby* - *1000 dívčích otázek*, 1999
- Hüsch, Tim* - *Záležitost čistě chlapecká: všechny důležité informace a tipy*, 2004
- Joyeux, Henri* - *City, sexualita, AIDS*, 2000

4.3.2 ENCYKLOPEDIE PRO DOSPÍVAJÍCÍ

Dále můžeme zmínit několik encyklopedií, které jsou plné nejen velkým množstvím informací, ale obsahují i důležité ilustrace, které nejsou vždy samozřejmostí. Opět jsou některé knihy strukturovány jako otázky a odpovědi anebo je text rozdělen na tematické kapitoly.

Vybrané tituly:

- Bednářová, Jana* - *Encyklopedie pohlavního života: dospělí*, 1995
- Kahn-Nathan, Jacqueline* - *Encyklopedie pohlavního života: 10-13 let*, 2003
- Klevis, Vladimír* - *Encyklopedie moderní dívky*, 1994
- Koch, Ray Bret* - *Encyklopedie pohlavního života: dospívající*, 1994
- Schwabenthan, Sabine* - *Dívky: encyklopedie mladé dívky*, 1994

4.3.3 PŘÍRUČKY PRO RODIČE

Mezi těmito publikacemi můžeme najít tzv. příručky *pro rodinnou sexuální výchovu*, nebo přímo *pro rodiče*. V nich se nejčastěji řeší problematika týkající se prvotních zkušeností s tematikou lidské sexuality, poskytují rady rodičům jak překonat stud a bavit se otevřeně se svými dětmi o sexualitě a vysvětlují některé postoje teenagerů k tomuto tématu.

Vybrané tituly:

- Johnson, Rick* - *To je můj syn: co mohou matky udělat pro své syny?*, 2012
- Brtníková, Marta* - *Děti, sex a rodiče*, 1990
- Cenková, Tamara* - *Jak přežít pubertu svých dětí*, 2010
- Schneider, Sylvia* - *Na co se ptají rodiče: vše, co chtějí vědět rodiče o duši, těle, vztazích, sexualitě dospívajících*, 1996

4.3.4 METODICKÉ PŘÍRUČKY PRO UČITELE

V těchto titulech mohou učitelé najít cenné rady pro strukturování jednotlivých hodin týkajících se sexuální výchovy. Obsahují i metodické rady a různé aktivizační metody.

Vybrané tituly:

Täubner, Vladimír - Metodika sexuální výchovy pro učitele, vychovatele, rodiče a studenty učitelství, 1997

Täubner, Vladimír - Na pomoc studentům a učitelům v sexuální výchově, 1998

Rašková, Miluše - Přípravenost učitele k sexuální výchově v kontextu pedagogické teorie a praxe v české primární škole, 2008

Janiš, Kamil - Didaktika sexuální výchovy, 1999

Burešová, Jana - Problematika sexuální výchovy žáků na 2. stupni ZŠ, 2006

4.3.5 PUBLIKACE PRO POMOC SE SEXUÁLNÍ VÝCHOVOU PRO ZNEVÝHODNĚNÉ

Tyto knihy jsou určeny pro rodiče a vychovatele dětí zdravotně znevýhodněných a pomáhají jim s nelehkou výchovou a pojetím samotné sexuální výchovy.

Vybrané tituly:

Štěrbová, Dana - Sexuální výchova a osvěta u osob s hluchoslepotou : (příručka pro rodiče a odborníky), 2006

Strnadová, Kateřina - Sexuální výchova jako prevence sexuálního zneužívání lidí s mentálním postižením, 2013

Pinkavová, Martina - Postoje vychovatelů k sexualitě mentálně postižených, 2008

Mynaříková, Blanka - Postavení sexuální výchovy v systému edukace osob s mentální retardací, 2006

4.3.6 SBORNÍKY Z CELOSTÁTNÍCH KONGRESŮ K SEXUÁLNÍ VÝCHOVĚ

Tyto sborníky z kongresů v Pardubicích jsou protkány nejrůznějšími tématy, ať už o samotné sexuální výchově z pohledu škol, jejich ředitelů i učitelů, tak o antikoncepčních přípravcích, patologickém chování v rodinách atd.

Vybrané tituly:

Mitlöhner, Miroslav - 17. celostátní kongres k sexuální výchově v České republice. Pardubice 2009

Mitlöhner, Miroslav - 19. Celostátní kongres k sexuální výchově v České republice: Pardubice 2011

Mitlöhner, Miroslav - 20. Celostátní kongres k sexuální výchově v České republice: Pardubice 2012

5 ANALÝZA ŠESTI KONKRÉTNÍCH TITULŮ V RÁMCI SEXUÁLNÍ VÝCHOVY

Vybrala jsem šest publikací, které se dají běžně půjčit v knihovně a některé z nich i koupit v knihkupectví. Já sama jsem si je v knihovně půjčila a vybrala jsem je z toho důvodu, že měly k sexuální výchově nejbližší. Nicméně tyto vybrané tituly jsou dosti různorodé a mají svá specifika. Pouze jeden z nich je schválen MŠMT jako učebnice do škol, a ostatní jsou knížky, které nejsou učebnicemi pro školy v přímém slova smyslu, ale učitelé v nich mohou čerpat inspiraci pro své hodiny.

Cílem je nejprve představit knihy z pohledu jejich autorů a podle předmluvy zjistit, komu mají být určeny a jaké by mělo být jejich využití. Jistým předpokladem je, že pokud se někomu dostane do ruky publikace zabývající se daným tématem, nejprve se zajímá o to, komu je určena a jakým způsobem se s ní dá pracovat atd. Tyto informace jsou ve většině případů obsaženy buď v předmluvě, nebo přímo v instrukcích pro tu danou knihu.

Dalším krokem bude použít metodu prof. Jana Průchy – Měření didaktické vybavenosti učebnic. Tato metoda se používá zejména pro učebnice, které se využívají ve školství, a zjišťuje objektivně strukturu dané knihy podle měřitelných komponentů. Tyto naměřené hodnoty se dále zpracovávají a interpretují – zjišťuje se, nakolik je daná učebnice vybavená pro výukové potřeby. Toto měření má tedy jednak účel zjišťovací (zda se komponenty využívají či ne) a jednak účel korekční, kdy se může navrhnout změna ve struktuře a případně lze tuto strukturu, pokud jde o rukopis, upravit. (PRŮCHA 1998, str. 95)

Je zřejmé, že ne všechny publikace, které jsou vybrány, jsou v přímém slova smyslu učebnicemi. Ale učitelé je mohou často používat pro konkrétní potřeby výuky sexuální výchovy a tím pádem by měly tyto knihy mít nějakou didaktickou úroveň. Z tohoto důvodu jsem vybrala právě tuto metodu výzkumu, abychom zjistili, jak snadno či obtížněji budou tyto publikace využitelné ve školní praxi.

Předpokladem je, že didaktická vybavenost těchto titulů bude o dost menší než u klasických učebnic, které jsou psány podle konkrétních metodických plánů.

5.1 PREZENTACE VYBRANÝCH TITULŮ

Donát, Josef; Donátová, Nora – Důvěrně a otevřeně o sexualitě

Tato učebnice vydaná roku 1996 je schválena Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy k zařazení do seznamu učebnic pro základní školu a pro nižší ročníky víceletých gymnázií. Podle informací na přebalu je určena pro výuku sexuální výchovy v rámci vzdělávacího projektu Výchova ke zdravému životnímu stylu zejména v předmětech Rodinná výchova, Občanská výchova a v kurzu Výchova ke zdraví.

V předmluvě k této knize (DONÁT, DONÁTOVÁ 1996, předmluva) autoři říkají, že tato kniha je určena zejména starším dětem, dospívajícím, ale i dalším. Další informací je, že tato kniha se bude zabývat otázkami a tématy z oblasti sexuality, o kterých rodiče a učitelé neradi s dětmi mluví. Dále se předmluva zabývá již výše zmiňovanou problematikou diskuse, zda je vhodná časnější nebo pozdější sexuální osvěta u dětí.

Trojan, Ondřej – Jak mluvit s dětmi o sexu

Tato kniha je podle svého autora MUDr. Ondřeje Trojana zdroj informací jak pro rodiče, tak ale i pro samotné děti a pedagogy. Je členěna do kapitol, které jsou nadepsány věkem nebo úrovní školní docházky. Sám autor říká, že je doporučeno tuto knihu přečíst celou, ale dá se číst i po jednotlivých kapitolách. Trojan (2009) doplnil tuto knihu i o základní lékařská poučení a pedagogické stránky, kde je zmíněno, co by se děti měly dozvědět ve škole.

Verdouxová, Christiane – Encyklopedie pohlavního života: Dospívající

V této knize není přímo předmluva, protože jde o původně o francouzskou publikaci, ale je nahrazena slovem k dospívajícím a slovem k rodičům. Zhodnotili v něm tuto encyklopedii jako formu dialogu mezi nimi (čtyřmi lékaři) a dospívajícími, protože celá kniha je koncipována jako otázky a jejich odpovědi. Rodičům objasnili, co se s jejich dětmi děje a jaké prožívají problémy a jak by s nimi právě rodiče měli jednat.

Šilerová, Lenka – Sexuální výchova: Jak a proč mluvit s dětmi o sexualitě

Tato publikace má předmluvu napsanou předním odborníkem, jakým je profesor Petr Weiss, který se zabývá otázkou sexuální výchovy v ČR vůbec a poté podotýká, že kniha je určena zejména rodičům (což je určeno i edicí Pro rodiče), ale i učitelé a vychovatelé v ní najdou informace o základních otázkách lidského pohlavního vývoje a problémech s ním spojených. (ŠILEROVÁ 2003, str. 8)

Brtníková, Marta – Děti, sex a rodiče

Tato kniha je věnována rodičům a všem, co vychovávají děti. V úvodu je zmíněno spousta definic rodiny, dětí, sexu a rodičů, abychom si uvědomili, jak důležité pojmy ve výchově to jsou a zvláště ve výchově sexuální.

Burdová, Ilona – Jak s dětmi mluvit o sexu, manželství a rodičovství

Tuto publikaci zaštiťuje Výbor na obranu rodičovských práv, který je zásadně proti zavádění sexuální výchovy do škol předčasně, protože nesouhlasí s předčasnou sexualizací svých dětí.

I tak je tato kniha určena rodičům a rodinám, stejně tak jako učitelům a vychovatelům. Zejména je tato kniha určena jak lidem věřícím tak i nevěřícím.

5.2 VÝZKUMNÁ METODA

Ve školním vzdělávání je důležitým a rozhodujícím faktorem to, co se žáci učí, tzn. obsah vzdělávání. Ze strany pedagogů, ale i rodičů a široké veřejnosti se ozývá spousta otázek k tomu, co by mělo být obsahem učebnice a jaké jsou v nynějších knihách nedostatky.

Obsahové aspekty jsou posuzovány z různých úhlů a tím pádem vzniklo několik typů analýz. Ty lze rozdělit do dvou skupin:

- mikroanalýzy obsahu učebnic – identifikace a analýza strukturních elementů obsahu a jejich vztahy
- makroanalýzy obsahu učebnic – posuzování celkových vlastností obsahu a jeho efektů pro vzdělávající se subjekty (PRŮCHA 1998, str. 74)

Učebnice jako takové jsou útvary, které jsou složené z rozličných komponentů různé povahy. Tyto komponenty jsou nositeli dílčích funkcí a ty společně dávají dohromady funkci hlavní a tou je to, že učebnice má být edukačním médiem. Podle toho jak je zkonstruována, tak můžeme hodnotit její větší či menší didaktickou vybavenost. Co se týče vybavenosti, tak se hodnotí např. i to, zda je kniha pouze plná textu, nebo zda se využívají i obrazové materiály. (PRŮCHA 1998, str. 94)

5.2.1 MĚŘENÍ DIDAKTICKÉ VYBAVENOSTI UČEBNIC

„Míra didaktické vybavenosti je založena na vyhodnocování rozsahu využití strukturních (verbálních a obrazových) komponentů. Vyhodnocování je vyjádřeno pomocí kvantitativních koeficientů. Princip analýzy je následující:

V struktuře učebnice rozlišujeme 36 komponentů. Každý z komponentů plní určitou specifickou funkci a k tomu používá specifický způsob svého vyjádření. Kteroukoli učebnici

lze popsán na základě toho, které z komponentů jsou v ní zastoupeny a které nikoliv.

Jednotlivé komponenty jsou rozčleněny

- do 3 skupin podle příslušné didaktické funkce komponentů*
- do 2 podskupin podle způsobu vyjádření určitého komponentu v učebnici.“*

(PRŮCHA 1998, str. 94)

5.2.2 INSTRUKCE PRO MĚŘENÍ DIDAKTICKÉ VYBAVENOSTI UČEBNIC

„Princip měření: V struktuře učebnice rozlišujeme 36 komponentů. Každý z komponentů plní v učebnici určitou didaktickou funkci a k tomu používá specifickou formu vyjádření (verbální nebo obrazovou). Kteroukoli učebnici lze vyhodnotit na základě toho, které z komponentů jsou v ní zastoupeny. Speciálními koeficienty se měří různé parametry didaktické vybavenosti učebnice.“ (PRŮCHA 1998, str. 141)

5.2.3 STRUKTURNÍ KOMPONENTY UČEBNICE – SEZNAM

„I. Aparát prezentace učiva

(A) verbální komponenty

- 1. výkladový text prostý*
- 2. výkladový text zpřehledněný (přehledová schémata, tabulky aj. k výkladu učiva)*
- 3. shrnutí učiva k celému ročníku*
- 4. shrnutí učiva k tématům (kapitolám, lekcím)*
- 5. shrnutí učiva k předchozímu ročníku*
- 6. doplňující texty (dokumentační materiál, citace z pramenů, statistické tabulky aj.)*
- 7. poznámky a vysvětlivky*
- 8. podtexty k vyobrazením*
- 9. slovníčky pojmů cizích slov aj. (s vysvětlením)*

(B) obrazové komponenty

- 1. umělecká ilustrace*
- 2. nauková ilustrace (schematické kresby, modely, aj.)*
- 3. fotografie*
- 4. mapy, kartogramy, plánky, grafy, diagramy aj.*
- 5. obrazová prezentace barevná (tj. použití nejméně jedné barvy odlišné od barvy běžného textu)*

II. Aparát řídicí učení

(C) verbální komponenty

- 1. předmluva (úvod do předmětu, ročníku pro žáky)*
- 2. návod k práci s učebnicí (pro žáky a/ nebo učitele)*
- 3. stimulace celková (podněty k zamýšlení, otázky aj. před celkovým učivem ročníku)*
- 4. stimulace detailní (podněty k zamýšlení, otázky aj. před nebo v průběhu lekcí, témat)*
- 5. odlišení úrovní učiva (základní – rozšiřující, povinné – nepovinné apod.)*
- 6. otázky a úkoly za témata, lekce*
- 7. otázky a úkoly k celému ročníku (opakování)*
- 8. otázky a úkoly k předchozímu ročníku (opakování)*
- 9. instrukce k úkolům komplexnější povahy (návody k pokusům, laboratorním pracím, pozorováním, aj.)*
- 10. náměty pro mimoškolní činnosti s využitím učiva (aplikace)*
- 11. explicitní vyjádření cílů učení pro žáky*
- 12. prostředky a/ nebo instrukce k sebehodnocení pro žáky (testy a jiné způsoby hodnocení výsledků učení)*
- 13. výsledky úkolů a cvičení (správná řešení, správné odpovědi)*
- 14. odkazy na jiné zdroje informací (bibliografie, doporučená literatura aj.)*

(D) obrazové komponenty

- 1. grafické symboly vyznačující určité části textu (poučky, pravidla, úkoly, cvičení aj.)*
- 2. užití zvláštní barvy pro určité části verbálního textu*
- 3. užití zvláštního písma (tučné písmo, kurzíva aj.) pro určité části verbálního textu*
- 4. využití přední nebo zadní obálky (předsádky) pro schémata, tabulky aj.*

III. Aparát orientační

(E) verbální komponenty

- 1. obsah učebnice*
- 2. členění učebnice na tematické bloky, kapitoly, lekce aj.*
- 3. marginálie, výhmaty, živá záhlaví aj.*
- 4. rejstřík (věcný, jmenný, smíšený)“*

(PRŮCHA 1998, str. 141-142)

5.3 VÝZKUM KONKRÉTNÍCH TITULŮ

Pro mé výzkumné účely jsem si z výše zmíněných strukturních komponentů zhotovila standardní archy, do kterých jsem zaznamenávala výskyt jednotlivých komponentů (viz Příloha 1). V tomto měření didaktické vybavenosti se pouze zjišťuje, zda se daný komponent v učebnici vyskytuje či ne, bez ohledu na to kolikrát.

V této podkapitole bych se ráda věnovala výpočtům koeficientů k jednotlivým publikacím, které budou charakterizovat didaktickou vybavenost těchto knih.

Výpočet koeficientů se provádí následovně (PRŮCHA 1998, str. 143):

- nejprve se vypočítají dílčí koeficienty:
 - koeficient využití aparátu prezentace učiva (E I)
 - koeficient využití aparátu řídicího učení (E II)
 - koeficient využití aparátu orientačního (E III)
 - koeficient využití verbálních komponentů (E v)
 - koeficient využití obrazových komponentů (E o)
- poté se vypočítá celkový koeficient didaktické vybavenosti učebnice (E)

Všechny uvedené koeficienty se vypočítávají jako procentuální podíl počtu skutečně využitých komponentů (s) z počtu možných komponentů (m) podle vzorce:

$$E = s/m \cdot 100 \text{ (výsledek bude v procentech)}$$

5.3.1.1 Výpočet koeficientů jednotlivých knih

Důvěrně a otevřeně o sexualitě – Donát, Josef; Donátová, Nora

$$E I = 6 / 14 \times 100 = 42,86 \%$$

$$E II = 7 / 18 \times 100 = 38,89 \%$$

$$E III = 2 / 4 \times 100 = 50,00 \%$$

$$E v = 11 / 27 \times 100 = 40,74 \%$$

$$E o = 4 / 9 \times 100 = 44,44 \%$$

$$E = 15 / 36 \times 100 = 41,67 \%$$

Jak mluvit s dětmi o sexu – Trojan, Ondřej

$$E I = 7 / 14 \times 100 = 50,00 \%$$

$$E II = 10 / 18 \times 100 = 55,56 \%$$

$$E III = 2 / 4 \times 100 = 50,00 \%$$

$$E v = 14 / 27 \times 100 = 51,86 \%$$

$$E o = 5 / 9 \times 100 = 55,56 \%$$

$$E = 19 / 36 \times 100 = 52,78 \%$$

Encyklopedie pohlavního života: Dospívající – Verdouxová, Christiane

$$E I = 9 / 14 \times 100 = 64,29 \%$$

$$E II = 7 / 18 \times 100 = 38,89 \%$$

$$E III = 2 / 4 \times 100 = 50,00 \%$$

$$E v = 11 / 27 \times 100 = 40,74 \%$$

$$E o = 7 / 9 \times 100 = 77,78 \%$$

$$E = 18 / 36 \times 100 = 50,00 \%$$

Sexuální výchova: jak a proč mluvit s dětmi o sexualitě – Šilerová, Lenka

$$E I = 1 / 14 \times 100 = 7,14 \%$$

$$E II = 9 / 18 \times 100 = 50,00 \%$$

$$E III = 2 / 4 \times 100 = 50,00 \%$$

$$E v = 10 / 27 \times 100 = 37,03 \%$$

$$E o = 2 / 9 \times 100 = 22,22 \%$$

$$E = 12 / 36 \times 100 = 33,33 \%$$

Děti, sex a rodiče – Brtníková, Marta

$$E I = 2 / 14 \times 100 = 14,29 \%$$

$$E II = 4 / 18 \times 100 = 22,22 \%$$

$$E III = 2 / 4 \times 100 = 50,00 \%$$

$$E v = 6 / 27 \times 100 = 22,22 \%$$

$$E o = 2 / 9 \times 100 = 22,22 \%$$

$$E = 8 / 36 \times 100 = 22,22 \%$$

Jak s dětmi mluvit o sexu, manželství a rodičovství – Burdová, Ilona

$$E I = 6 / 14 \times 100 = 42,86 \%$$

$$E II = 8 / 18 \times 100 = 44,44 \%$$

$$E III = 2 / 4 \times 100 = 50,00 \%$$

$$E v = 13 / 27 \times 100 = 48,15 \%$$

$$E o = 3 / 9 \times 100 = 33,33 \%$$

$$E = 16 / 36 \times 100 = 44,44 \%$$

5.3.1.2 Vyhodnocování výpočtů

Když se hodnotí výsledky výpočtů didaktické vybavenosti učebnic, či v našem případě spíše publikací, koeficienty nabývají hodnoty mezi 0% a 100%, kde podle Průchy (1998) nejvyšší hranice, tedy 100%, určuje ideální dokonalou vybavenost učebnice, která plně využívá všech zkoumaných komponentů. Tudíž by byla i ideální učebnicí pro žáky a jim by se z ní učilo „úplně samo“.

V následujícím vyhodnocování bych se ráda věnovala konkrétním hodnotám a tomu, co v dané publikaci chybí, co by se dalo vylepšit, nebo naopak co je výhodou a pozitivem.

Důvěrně a otevřeně o sexualitě – Donát, Josef; Donátová, Nora

Na výsledcích této knihy je dobře patrné, že její didaktická vybavenost je na slušné úrovni. Celková vybavenost (E) má hodnotu 41,67 %. U této publikace jde o učebnici pro předměty Výchova ke zdraví, Občanská a Rodinná výchova.

Dle výsledků obrazových komponentů, a pokud se podíváme na tabulku níže, tak je nám patrné, že jejich využití by rozhodně mohlo být na lepší úrovni. V této učebnici jsou použity pouze kresby, které souvisejí s tématem té dané kapitoly. Bohužel zde chybí jakékoli autentické fotografie či upřesňující grafy.

Co se týče verbální vybavenosti textu, tak zde by se mohly například objevit nějaké statistické tabulky, které by mohly přiblížit žákům vážnost přijímaných informací. Pro zopakování získaného učiva jsou za každou kapitolou otázky, ale chybí například návodné otázky, které by ještě více podnítily žákovu zvědavost po informacích a po tom, aby se dozvěděl něco více. V oblasti sexuality je také mnoho nových pojmů a bohužel jakýsi slovníček cizích pojmů v této učebnici také chybí, stejně tak jako rejstřík.

Jak mluvit s dětmi o sexu – Trojan, Ondřej

Tato publikace dopadla ve výzkumu nejlépe a z těchto šesti knih ji můžeme považovat za nejlépe propracovanou. Zejména co se týče jejího celkového využití, tak celkový koeficient didaktické vybavenosti s hodnotou 52,78 % nám napovídá, že kniha bude dobře čitelná jak pro žáky, tak pro samotné pedagogy či rodiče. Přesně těmto cílovým skupinám Trojan knihu doporučuje. Její členění na kapitoly podle věku dítěte je velkou výhodou pro někoho, kdo se potřebuje dostat ke kýžené informaci snadno a rychle. Stejně tak se dá celá kniha pojmout jako celkový zdroj informací pro děti od 3 do 18 let z oblasti sexuální výchovy.

Co se týče celkové vybavenosti knihy, tak velikou předností jsou lékařská doporučení a stránky určené pedagogům.

Koeficient využití obrazových komponentů je na velmi dobré úrovni, texty jsou přehledné, jsou zvýrazněny důležité a stěžejní pasáže knihy. Jinou barvou jsou odlišeny informace v upřesňujících tabulkách.

Texty v knize jsou doplněny poznámkami, velikou výhodou je slovník použitých pojmů. Nechybí ani slovo autora k tomu, jak se má kniha číst a jak má být používána. Chybí návodné otázky pro žáky i pro rodiče a učitele, aby se nad nějakým tématem hlouběji zamysleli.

Encyklopedie pohlavního života: Dospívající – Verdouxová, Christiane

Tato publikace z ostatních trochu vybočuje, protože nejde o učebnici ale spíše o encyklopedii, jak je z názvu patrné. Nejedná se ale o encyklopedii v pravém slova smyslu, protože tato je psána formou rozhovorů, lépe řečeno otázek dospívajících a odpovědí lékařů. Encyklopedie pohlavního života je, co se týče didaktické vybavenosti, přesně v polovině na 50 %. Tuto hodnotu ale můžeme přisuzovat hlavně díky obrazovým prvkům. Jejich využití je téměř dokonalé. Kniha je plná autentických fotografií, ilustrací, diagramů apod.

Ale verbální komponenty jsou na tom o dost hůř z důvodu členění celé knihy na otázky a odpovědi. Tím pádem mizí jakékoli zvýraznění důležitých informací, pouze dotazy jsou psané tučně. Kniha tudíž nemá žádný obsah, ale rejstřík pojmů na konci najdeme.

Sexuální výchova: jak a proč mluvit s dětmi o sexualitě – Šilerová, Lenka

S celkovým koeficientem 33,33 % se tato kniha řadí k těm méně vybaveným ze zmiňovaných titulů. Je určena zejména rodičům, protože se v ní najde mnoho rad právě pro ně, jak by měly sexuální výchovu uchopit v rodině. O školní sexuální osvětě je tam zmíněno opravdu málo, proto není divu, že tato kniha nemá zdaleka tolik komponentů jako ty předchozí. Není totiž určena pedagogickému účelu, ale je příručkou pro rodiče. Pokud by s ní měl pracovat nějaký pedagog, musel by jí zřejmě nejprve celou přečíst a poté z ní čerpat potřebné poznatky.

Koeficient využití aparátu prezentace učiva je velmi malý, řekla bych spíše, že téměř minimální se zastoupením pouze jednoho z nich. Chybí jakýkoli jiný komponent než

prostý text, o obrázcích ani nemluvě. Dle mého názoru by i příručky pro rodiče měly být alespoň zčásti obohaceny nějakou ilustrací, je potom snazší pro čtenáře knihu číst.

Naproti tomu koeficient využití aparátu řídicího učení je na tom podstatně lépe s 50%. Kniha má velmi zajímavou předmluvu od předního sexuologa a je zde k nalezení i návod jak knihu číst.

Děti, sex a rodiče – Brtníková, Marta

Tato kniha se umístila v mém pomyslném žebříčku na posledním místě s koeficientem 22,22% didaktické vybavenosti. Obrazové komponenty jsou minimální, pouze se v knize vyskytuje několik uměleckých kreseb, ale s tématem nemají nic společného, jsou v knize spíše na okrasu. Fotografie a naučné ilustrace úplně chybí.

Opět jde o knihu určenou spíše rodičům než pro školní účely, ale velmi špatně se v ní orientuje, jsou v ní pouze nadpisy a poté výkladový text.

V knize najdeme obsah, věnování, které může být považováno za jakousi předmluvu a kniha je nadpisy dělena na jednotlivé části a témata.

Jak s dětmi mluvit o sexu, manželství a rodičovství – Burdová, Ilona

V této knize jako jediné z výběru je přímo napsáno, že je určena jak pro nevěřící tak pro věřící, takže obsahově tam uplatňuje některé zásady, které jsou v souladu i s VORP. Celková didaktická vybavenost této publikace je na poměrně dobré úrovni 44,44%.

Textově je kniha členěna poměrně přehledně, samozřejmě v ní nenajdeme shrnutí učiva, kontrolní otázky apod., protože nejde o publikaci určenou do škol, ale spíše pro rodiče. Najdeme zde ale mnoho doplňujících textů a zajímavostí, které četbu zpestří. Co chybí je ale slovník používaných výrazů a rejstřík.

Co se týče obrazových komponentů, tak kromě několika naučných ilustrací v knize nenajdeme vůbec nic. Chybí zajímavé a aktuální fotografie, diagramy, grafy, které by oživily hutný text. Myslím, že ani v publikaci pro rodiče by neměly chybět.

ZÁVĚR

V diplomové práci jsem zkoumala problematiku sexuální výchovy na základní škole. V teoretické části jsem se nejprve zabývala vymezením sexuální výchovy obecně, tzn. vymezení pojmu podle odborníků a organizací. Dále jaký by měl být obsah sexuální výchovy, principy při vzdělávání a role školy a vychovatele v sexuální osvětě dětí. V druhé části jsem se věnovala obsahu Národního programu rozvoje vzdělávání v ČR neboli „Bílé knize“. Mým cílem bylo prozkoumat informace obsažené v Bílé knize a vybrat z nich takové, které by se týkaly buď přímo anebo nepřímo sexuální výchovy. Z tohoto kurikulárního dokumentu jsem vyzdvihla ty pasáže, které by mohly učitelům přiblížit nutnost sexuálního vzdělávání mládeže. Chtěla jsem zdůraznit, že je nutné chránit zdraví dětí a předcházet problémům, jakými jsou zneužívání, týrání apod.

V první kapitole výzkumné části jsem se věnovala analýze Rámcového vzdělávacího programu a jeho aktualizace k 1. 9. 2013. Mým cílem bylo z RVP vybrat všechny zmínky o sexuální výchově, které v něm vyskytují buď přímo anebo nepřímo. Dle mého se mi zmapování RVP ZV podařilo a sexuální výchova je v něm vyjádřena jak explicitně tak implicitně ve výše zmíněných kapitolách. Zajímavé jsou nově přidané informace a změny v aktualizaci RVP ZV pro rok 2013, které se z pohledu sexuální výchovy děly jen ve vzdělávacích oblastech Člověk a jeho svět a Člověk a zdraví.

V druhé kapitole výzkumné části bylo mým cílem analyzovat dostupnou literaturu, která je volně přístupná v knihovnách i knihkupectvích. K vyhledání titulů týkajících se sexuální výchovy mi pomohly Internetové vyhledávače – Jednotná informační brána a Databáze Národní knihovna ČR. Tímto způsobem jsem vyhledala tituly a vybrala jsem do seznamů aktuální, česky psané a týkající se sexuální výchovy jak v rodině, tak i ve vzdělávacích institucích. Nejprve jsem seznam roztříдила do dvou skupin - na knihy určené dospívajícím a potom na knihy určené vychovatelům sexuální výchovy (rodiče, učitelé). Následovala primární analýza podle názvů knih, díky které jsem mohla tituly roztřídit na několik skupin.

Ve třetí a poslední kapitole výzkumné části jsem se zaměřila na výzkumnou metodu Prof. Jana Průchy, která se jmenuje „Měření didaktické vybavenosti učebnic“. Mým cílem bylo analyzování šesti náhodně vybraných ale různorodých titulů týkajících se sexuální výchovy. Analýza spočívala ve zjišťování počtu komponentů zastoupených ve vybraných publikacích a ve výpočtu jejich procentuálního koeficientu. Tato metoda mi poskytla objektivní náhled na použitelnost vybraných titulů ve školní praxi. Jak jsem se dozvěděla

z publikace Prof. Průchy, tak už celkový procentuální koeficient okolo 50% je velmi dobrým výsledkem. Této hranice dosáhli, nebo se k ní přiblížili čtyři ze šesti vybraných titulů, což je dle mého názoru dobrý výsledek. Samozřejmě každá kniha má své nedostatky a mohlo by se leccos zlepšit, ale troufám si tvrdit, že tyto čtyři knihy mohou být učiteli i rodiči bez problému využívány.

Cílem celé této práce bylo zmapovat značnou část problematiky sexuální výchovy ve škole. Zejména jsem chtěla ukázat na její důležitost, kterou zdůrazňují nejen odborníci a autoři nespočtu publikací, ale i MŠMT ve svých kurikulárních dokumentech, kde je sexuální výchova zakotvena velmi pevně. Dalším cílem bylo ukázat, že lze mezi nespočtem titulů najít velmi kvalitní publikace s vysokou didaktickou vybaveností, které může každý učitel využít pro potřebu přípravy na sexuální výchovu.

Dle mého názoru bude sexuální výchova stále více skloňovaným tématem debat na nejrůznějších místech. A až si i ti největší odpůrci uvědomí, že sexualita je součástí života již od narození a je potřeba se jí zabývat již velmi brzy, bude české školství již zase o krok dál.

POUŽITÁ A CITOVANÁ LITERATURA

KNIŽNÍ PUBLIKACE:

- BRTNÍKOVÁ, M.** *Děti, sex a rodiče*. 1. vyd. Hradec Králové: SIVANA, 1990. ISBN 80-900306-0-2
- BURDOVÁ, I.** *Jak s dětmi mluvit o sexu, manželství a rodičovství*. Brno: Jiří Brauner ve spolupráci s VORP, 2011. ISBN neznámé
- DONÁT, J.; DONÁTOVÁ, N.** *Důvěrně a otevřeně o sexualitě: Sexuální výchova pro základní školu a pro nižší ročníky víceletých gymnázií*. Praha: Nakladatelství Fortuna, 1996. ISBN 80-7168-371-X
- JANIŠ, K.** *Úvod do sexuální výchovy*. 1.vyd. Opava: Slezská univerzita v Opavě, 2005. ISBN 80-7248-305-6
- JANIŠ, K.; MARKOVÁ, D.** *Příspěvek k základům sexuální výchovy*. 1.vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007. ISBN 978-80-7041-621-1
- JOSÍFKOVÁ, J.** *Výchovné problémy současné školy. – Kapitola Sexuální výchova*. 1.vyd. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2001. ISBN 80-7083-537-0
- PRŮCHA, J.** *Učebnice: Teorie a analýzy edukačního média (Příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky)*. Brno: PAIDO – edice pedagogické literatury, 1998. ISBN 80-85931-49-4
- ŠILEROVÁ, L.** *Sexuální výchova. Jak a proč mluvit s dětmi o sexualitě*. 1.vyd. Praha: Grada Publishing a.s., 2003. ISBN 80-247-0291-6
- TÄUBNER, V.** *Metodika sexuální výchovy pro učitele, vychovatele, rodiče a studenty učitelství*. 1.vyd. Praha: Státní zdravotní ústav, 1996. ISBN 80-7071-029-2
- TÄUBNER, V.** *Pedagogika IV. (Kapitola 7.1 „Sexuální výchova“)* 1.vyd. Ostrava: Pedagogická fakulta Ostravské univerzity, 1996. ISBN 80-7042-110-X
- TROJAN, O.** *Jak mluvit s dětmi o sexu: rádce pro rodiče a učitele*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství FRAGMENT, 2009. ISBN 978-80-253-0833-2
- VERDOUXOVÁ, CH. a kol.** *Encyklopedie pohlavního života: Dospívající*. Košice: Nakladatelství SLOVART, 1995. ISBN 80-85871-51-3

PUBLIKACE V ELEKTRONICKÉ FORMĚ:

Informace o úpravách RVP ZV fin. [online]. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2013 [cit. 24. 4. 2013]. <http://www.msmt.cz/file/26989>

Národní program rozvoje vzdělávání v České republice, Bílá kniha 2001 [online] Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání – nakladatelství Tauris, 2001 [cit. 24. 4. 2013]. ISBN 80-211-0372-8. http://www.msmt.cz/uploads/bila_kniha/bilakniha_2001.pdf

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání – RVP ZV 2010 [online]. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2007 (aktuální znění 2010) [cit. 24. 4. 2013]. <http://www.msmt.cz/file/21592>

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání – Upravený RVPZV s barevně vyznačenými změnami [online]. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2013 [cit. 24. 4. 2013]. <http://www.msmt.cz/file/26995>

Seznam podpůrných opatření [online]. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2013 [cit. 24. 4. 2013]. <http://www.msmt.cz/file/26994>

INTERNETOVÉ ZDROJE

www.jib.cz

www.nkp.cz

www.msmt.cz

PŘÍLOHY

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha I. – Archy k jednotlivým knihám

TAB. 1: Důvěrně a otevřeně o sexualitě – Donát, Josef; Donátová, Nora

TAB. 2: Jak mluvit s dětmi o sexu – Trojan, Ondřej

TAB. 3: Encyklopedie pohlavního života: Dospívající – Verdouxová, Christiane

TAB. 4: Sexuální výchova: jak a proč mluvit s dětmi o sexualitě – Šilerová, Lenka

TAB. 5: Děti, sex a rodiče – Brtníková, Marta

TAB. 6: Jak s dětmi mluvit o sexu, manželství a rodičovství – Burdová, Ilona

PŘÍLOHA I. - ARCHY K JEDNOTLIVÝM KNIHÁM

TAB. 1: Důvěrně a otevřeně o sexualitě – Donát, Josef; Donátová, Nora

| | | | | |
|-----------------------------------|---------------------|--|--|---|
| Aparát prezentace učiva | Verbální komponenty | Výkladový text prostý | ✓ | |
| | | Výkladový text zpřehledněný | | |
| | | Shrnutí učiva k celému ročníku | | |
| | | Shrnutí učiva k tématům | | |
| | | Shrnutí učiva k předchozímu ročníku | | |
| | | Doplňující texty | ✓ | |
| | | Poznámky a vysvětlivky | ✓ | |
| | | Podtexty k vyobrazením | ✓ | |
| | | Slovníčky pojmů, cizích slov aj. | | |
| | Obrazové komponenty | Umělecká ilustrace | | |
| | | Nauková ilustrace | ✓ | |
| | | Fotografie | | |
| | | Mapy, kartogramy, plánky, grafy, diagramy aj. | | |
| | | Obrazová prezentace barevná | ✓ | |
| Aparát řídicí učení | Verbální komponenty | Předmluva | ✓ | |
| | | Návod k práci s učebnicí | | |
| | | Stimulace celková | | |
| | | Stimulace detailní | ✓ | |
| | | Odlišení úrovní učiva | | |
| | | Otázky a úkoly za témata, lekce | ✓ | |
| | | Otázky a úkoly k celému ročníku | | |
| | | Otázky a úkoly k předchozímu ročníku | | |
| | | Instrukce k úkolům komplexnější povahy | | |
| | | Náměty pro mimoškolní činnosti s využitím učiva | | |
| | | Explicitní vyjádření cílů učení pro žáky | ✓ | |
| | | Prostředky a/nebo instrukce k sebehodnocení pro žáky | | |
| | | Výsledky úkolů a cvičení | | |
| | | Odkazy na jiné zdroje informací | ✓ | |
| | Obrazové komponenty | Grafické symboly vyznačující určité části textu | ✓ | |
| | | Užití zvláštní barvy pro určité části verbálního textu | | |
| | | Užití zvláštního písma pro určité části verbálního textu | ✓ | |
| | | Využití přední nebo zadní obálky pro schémata, tabulky | | |
| | Aparát orientační | Verbální komponenty | Obsah učebnice | ✓ |
| | | | Členění učebnice na tematické bloky, kapitoly, lekce | ✓ |
| Marginálie, výhmaty, živá záhlaví | | | | |
| Rejstřík | | | | |

TAB. 2: Jak mluvit s dětmi o sexu – Trojan, Ondřej

| | | | | |
|-----------------------------------|----------------------------|--|--|---|
| Aparát prezentace učiva | Verbální komponenty | Výkladový text prostý | ✓ | |
| | | Výkladový text zřehledněný | | |
| | | Shrnutí učiva k celému ročníku | | |
| | | Shrnutí učiva k tématům | | |
| | | Shrnutí učiva k předchozímu ročníku | | |
| | | Doplňující texty | ✓ | |
| | | Poznámky a vysvětlivky | ✓ | |
| | | Podtexty k vyobrazením | ✓ | |
| | | Slovníčky pojmů, cizích slov aj. | ✓ | |
| | Obrazové komponenty | Umělecká ilustrace | | |
| | | Nauková ilustrace | ✓ | |
| | | Fotografie | | |
| | | Mapy, kartogramy, plánky, grafy, diagramy aj. | | |
| | | Obrazová prezentace barevná | ✓ | |
| Aparát řídicí učení | Verbální komponenty | Předmluva | ✓ | |
| | | Návod k práci s učebnicí | ✓ | |
| | | Stimulace celková | | |
| | | Stimulace detailní | ✓ | |
| | | Odlišení úrovní učiva | ✓ | |
| | | Otázky a úkoly za témata, lekce | | |
| | | Otázky a úkoly k celému ročníku | | |
| | | Otázky a úkoly k předchozímu ročníku | | |
| | | Instrukce k úkolům komplexnější povahy | | |
| | | Náměty pro mimoškolní činnosti s využitím učiva | ✓ | |
| | | Explicitní vyjádření cílů učení pro žáky | ✓ | |
| | | Prostředky a/nebo instrukce k sebehodnocení pro žáky | | |
| | | Výsledky úkolů a cvičení | | |
| | | Odkazy na jiné zdroje informací | ✓ | |
| | Obrazové komponenty | Grafické symboly vyznačující určité části textu | ✓ | |
| | | Užití zvláštní barvy pro určité části verbálního textu | ✓ | |
| | | Užití zvláštního písma pro určité části verbálního textu | ✓ | |
| | | Využití přední nebo zadní obálky pro schémata, tabulky | | |
| | Aparát orientační | Verbální komponenty | Obsah učebnice | ✓ |
| | | | Členění učebnice na tematické bloky, kapitoly, lekce | ✓ |
| Marginálie, výhmaty, živá záhlaví | | | | |
| Rejstřík | | | | |

TAB. 3: Encyklopedie pohlavního života: Dospívající – Verdouxová, Christiane

| | | | |
|--|---------------------|--|----------------|
| Aparát prezentace učiva | Verbální komponenty | Výkladový text prostý | ✓ |
| | | Výkladový text zřehledněný | ✓ |
| | | Shrnutí učiva k celému ročníku | |
| | | Shrnutí učiva k tématům | |
| | | Shrnutí učiva k předchozímu ročníku | |
| | | Doplňující texty | |
| | | Poznámky a vysvětlivky | ✓ |
| | | Podtexty k vyobrazením | ✓ |
| | | Slovníčky pojmů, cizích slov aj. | |
| | Obrazové komponenty | Umělecká ilustrace | ✓ |
| | | Nauková ilustrace | ✓ |
| | | Fotografie | ✓ |
| | | Mapy, kartogramy, plánky, grafy, diagramy aj. | ✓ |
| | | Obrazová prezentace barevná | ✓ |
| Aparát řídicí učení | Verbální komponenty | Předmluva | ✓ |
| | | Návod k práci s učebnicí | |
| | | Stimulace celková | ✓ |
| | | Stimulace detailní | ✓ |
| | | Odlišení úrovní učiva | ✓ |
| | | Otázky a úkoly za témata, lekce | |
| | | Otázky a úkoly k celému ročníku | |
| | | Otázky a úkoly k předchozímu ročníku | |
| | | Instrukce k úkolům komplexnější povahy | |
| | | Náměty pro mimoškolní činnosti s využitím učiva | |
| | | Explicitní vyjádření cílů učení pro žáky | ✓ |
| | | Prostředky a/nebo instrukce k sebehodnocení pro žáky | |
| | | Výsledky úkolů a cvičení | |
| | | Odkazy na jiné zdroje informací | |
| | Obrazové komponenty | Grafické symboly vyznačující určité části textu | ✓ |
| | | Užití zvláštní barvy pro určité části verbálního textu | |
| | | Užití zvláštního písma pro určité části verbálního textu | ✓ |
| | | Využití přední nebo zadní obálky pro schémata, tabulky | |
| | Aparát orientační | Verbální komponenty | Obsah učebnice |
| Členění učebnice na tematické bloky, kapitoly, lekce | | | ✓ |
| Marginálie, výhmaty, živá záhlaví | | | |
| Rejstřík | | | ✓ |

TAB. 4: Sexuální výchova: jak a proč mluvit s dětmi o sexualitě – Šilerová, Lenka

| | | | |
|--|---------------------|--|----------------|
| Aparát prezentace učiva | Verbální komponenty | Výkladový text prostý | ✓ |
| | | Výkladový text zpřehledněný | |
| | | Shrnutí učiva k celému ročníku | |
| | | Shrnutí učiva k tématům | |
| | | Shrnutí učiva k předchozímu ročníku | |
| | | Doplňující texty | |
| | | Poznámky a vysvětlivky | |
| | | Podtexty k vyobrazením | |
| | | Slovníčky pojmů, cizích slov aj. | |
| | Obrazové komponenty | Umělecká ilustrace | |
| | | Nauková ilustrace | |
| | | Fotografie | |
| | | Mapy, kartogramy, plánky, grafy, diagramy aj. | |
| | | Obrazová prezentace barevná | |
| Aparát řídicí učení | Verbální komponenty | Předmluva | ✓ |
| | | Návod k práci s učebnicí | ✓ |
| | | Stimulace celková | ✓ |
| | | Stimulace detailní | |
| | | Odlišení úrovní učiva | ✓ |
| | | Otázky a úkoly za témata, lekce | |
| | | Otázky a úkoly k celému ročníku | |
| | | Otázky a úkoly k předchozímu ročníku | |
| | | Instrukce k úkolům komplexnější povahy | |
| | | Náměty pro mimoškolní činnosti s využitím učiva | ✓ |
| | | Explicitní vyjádření cílů učení pro žáky | ✓ |
| | | Prostředky a/nebo instrukce k sebehodnocení pro žáky | |
| | | Výsledky úkolů a cvičení | |
| | | Odkazy na jiné zdroje informací | ✓ |
| | Obrazové komponenty | Grafické symboly vyznačující určité části textu | ✓ |
| | | Užití zvláštní barvy pro určité části verbálního textu | |
| | | Užití zvláštního písma pro určité části verbálního textu | ✓ |
| | | Využití přední nebo zadní obálky pro schémata, tabulky | |
| | Aparát orientační | Verbální komponenty | Obsah učebnice |
| Členění učebnice na tematické bloky, kapitoly, lekce | | | ✓ |
| Marginálie, výhmaty, živá záhlaví | | | |
| Rejstřík | | | |

TAB. 5: Děti, sex a rodiče – Brtníková, Marta

| | | | | |
|-----------------------------------|----------------------------|--|--|---|
| Aparát prezentace učiva | Verbální komponenty | Výkladový text prostý | ✓ | |
| | | Výkladový text zpřehledněný | | |
| | | Shrnutí učiva k celému ročníku | | |
| | | Shrnutí učiva k tématům | | |
| | | Shrnutí učiva k předchozímu ročníku | | |
| | | Doplňující texty | | |
| | | Poznámky a vysvětlivky | | |
| | | Podtexty k vyobrazením | | |
| | | Slovníčky pojmů, cizích slov aj. | | |
| | Obrazové komponenty | Umělecká ilustrace | ✓ | |
| | | Nauková ilustrace | | |
| | | Fotografie | | |
| | | Mapy, kartogramy, plánky, grafy, diagramy aj. | | |
| | | Obrazová prezentace barevná | | |
| Aparát řídicí učení | Verbální komponenty | Předmluva | ✓ | |
| | | Návod k práci s učebnicí | | |
| | | Stimulace celková | | |
| | | Stimulace detailní | ✓ | |
| | | Odlišení úrovní učiva | | |
| | | Otázky a úkoly za témata, lekce | | |
| | | Otázky a úkoly k celému ročníku | | |
| | | Otázky a úkoly k předchozímu ročníku | | |
| | | Instrukce k úkolům komplexnější povahy | | |
| | | Náměty pro mimoškolní činnosti s využitím učiva | | |
| | | Explicitní vyjádření cílů učení pro žáky | ✓ | |
| | | Prostředky a/nebo instrukce k sebehodnocení pro žáky | | |
| | | Výsledky úkolů a cvičení | | |
| | | Odkazy na jiné zdroje informací | | |
| | Obrazové komponenty | Grafické symboly vyznačující určité části textu | | |
| | | Užití zvláštní barvy pro určité části verbálního textu | | |
| | | Užití zvláštního písma pro určité části verbálního textu | ✓ | |
| | | Využití přední nebo zadní obálky pro schémata, tabulky | | |
| | Aparát orientační | Verbální komponenty | Obsah učebnice | ✓ |
| | | | Členění učebnice na tematické bloky, kapitoly, lekce | ✓ |
| Marginálie, výhmaty, živá záhlaví | | | | |
| Rejstřík | | | | |

TAB. 6: Jak s dětmi mluvit o sexu, manželství a rodičovství – Burdová, Ilona

| | | | | |
|-----------------------------------|----------------------------|--|--|---|
| Aparát prezentace učiva | Verbální komponenty | Výkladový text prostý | ✓ | |
| | | Výkladový text zřehledněný | ✓ | |
| | | Shrnutí učiva k celému ročníku | | |
| | | Shrnutí učiva k tématům | | |
| | | Shrnutí učiva k předchozímu ročníku | | |
| | | Doplňující texty | ✓ | |
| | | Poznámky a vysvětlivky | ✓ | |
| | | Podtexty k vyobrazením | ✓ | |
| | | Slovníčky pojmů, cizích slov aj. | | |
| | Obrazové komponenty | Umělecká ilustrace | | |
| | | Nauková ilustrace | ✓ | |
| | | Fotografie | | |
| | | Mapy, kartogramy, plánky, grafy, diagramy aj. | | |
| | | Obrazová prezentace barevná | | |
| Aparát řídicí učení | Verbální komponenty | Předmluva | ✓ | |
| | | Návod k práci s učebnicí | ✓ | |
| | | Stimulace celková | | |
| | | Stimulace detailní | ✓ | |
| | | Odlišení úrovní učiva | ✓ | |
| | | Otázky a úkoly za témata, lekce | | |
| | | Otázky a úkoly k celému ročníku | | |
| | | Otázky a úkoly k předchozímu ročníku | | |
| | | Instrukce k úkolům komplexnější povahy | | |
| | | Náměty pro mimoškolní činnosti s využitím učiva | | |
| | | Explicitní vyjádření cílů učení pro žáky | ✓ | |
| | | Prostředky a/nebo instrukce k sebehodnocení pro žáky | | |
| | | Výsledky úkolů a cvičení | | |
| | | Odkazy na jiné zdroje informací | ✓ | |
| | Obrazové komponenty | Grafické symboly vyznačující určité části textu | ✓ | |
| | | Užití zvláštní barvy pro určité části verbálního textu | | |
| | | Užití zvláštního písma pro určité části verbálního textu | ✓ | |
| | | Využití přední nebo zadní obálky pro schémata, tabulky | | |
| | Aparát orientační | Verbální komponenty | Obsah učebnice | ✓ |
| | | | Členění učebnice na tematické bloky, kapitoly, lekce | ✓ |
| Marginálie, výhmaty, živá záhlaví | | | | |
| Rejstřík | | | | |